

Załącznik
do uchwały nr ...
Rady Ministrów
z dnia 2020 r.

Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021-2030

Warszawa, lipiec 2020 r.

Spis treści

Wstęp	4
Wykaz skrótów.....	5
1. Ramy prawne i spójność strategiczna Programu NOWEFIO	7
1.1. Otoczenie prawne Programu NOWEFIO	7
1.2. Zgodność z dokumentami strategicznymi	8
1.3 Zgodność z innymi programami skierowanymi do III sektora i wspierającymi rozwój społeczeństwa obywatelskiego.....	10
2. Diagnoza.....	16
2.1 Społeczeństwo obywatelskie w Polsce	17
2.2 Kondycja sektora pozarządowego w Polsce	21
2.3. Nowy model wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego przez państwo	23
2.4 Wnioski płynące z realizacji Programu FIO w poprzednich latach.....	24
2.5. Organizacje w dobie pandemii.....	29
3. Ocena szacunkowa (ewaluacja ex ante) Programu NOWEFIO.....	32
4. Cele Programu NOWEFIO	34
4.1. Cel główny Programu NOWEFIO.....	34
4.2. Cele szczegółowe Programu NOWEFIO.....	34
Cel szczegółowy 1.: Poprawa samoorganizacji społecznej	34
Cel szczegółowy 2.: Wzrost znaczenia sektora obywatelskiego w życiu publicznym.....	35
Cel szczegółowy 3.: Wzmocnienie instytucjonalne sektora obywatelskiego w Polsce	36
5. Priorytety Programu NOWEFIO	38
Priorytet 1.: Mikro-inicjatywy	39
Priorytet 2.: Organizacje obywatelskie na rzecz dobra wspólnego	40
Priorytet 3.: Organizacje obywatelskie w życiu publicznym	41

Priorytet 4.: Wzmocnienie kompetencji organizacji obywatelskich	42
Priorytet 5.: Pomoc techniczna	42
Zasady ogólne (horyzontalne) Programu NOWEFIO.....	43
6. Wskaźniki realizacji celów Programu NOWEFIO	46
7. Analiza SWOT Programu NOWEFIO.....	53
8. Plan finansowy Programu NOWEFIO.....	55
8.1. Źródła finansowania realizacji Programu NOWEFIO.....	55
8.2. Wysokość środków przeznaczonych na realizację Programu NOWEFIO i ich podział między poszczególne priorytety	55
9. System realizacji Programu NOWEFIO	56
9.1. Zarządzanie i koordynacja.....	56
9.2 Monitorowanie Programu NOWEFIO	57
9.3 Komitet Sterująco-Monitorujący Program NOWEFIO	57
9.4 Ewaluacja	58
9.5 Nadzór i kontrola	59
9.6. Informacja, komunikacja i promocja	59
10. Wyniki konsultacji Programu NOWEFIO	60
11. Spis diagramów	61
12. Spis tabel.....	61

Wstęp

Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030 (dalej: Program NOWEFIO) stanowi kontynuację oferty programowej skierowanej do sektora organizacji pozarządowych, po pozytywnych doświadczeniach wynikających z realizacji Rządowego Programu – Fundusz Inicjatyw Obywatelskich w latach 2005–2007, *Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich 2008* realizowanego z rezerwy celowej budżetu państwa, *Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2009–2013* oraz *Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020*.

Zaplanowana formuła wsparcia inicjatyw obywatelskich, korzystająca między innymi z doświadczeń wdrażania *Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020* w latach 2018-2020 jako programu wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, przyjętego na podstawie art. 23 ust. 2 ustawy z dnia 15 września 2017 r. o Narodowym Instytucie Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego (Dz. U. z 2018 r. poz. 1813, z późn. zm.; dalej: NIW-CRSO), oraz realizacji *Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich PROO na lata 2018-2030*, jest odpowiedzią na potrzeby i oczekiwania sektora pozarządowego związane ze wspieraniem młodych organizacji oraz niesformalizowanych podmiotów społeczeństwa obywatelskiego na poziomie lokalnym. Kierowane wsparcie będzie prowadziło w konsekwencji do zwiększania udziału obywateli i organizacji pozarządowych w procesach kształtowania polityk publicznych i podejmowania decyzji oraz do rozwoju instytucjonalnego sektora pozarządowego.

Diagnoza kondycji społeczeństwa obywatelskiego w Polsce oraz sytuacji w sektorze organizacji pozarządowych, a także ocena szacunkowa (ewaluacja ex-ante) Programu NOWEFIO potwierdzają konieczność programowego i finansowego wyodrębnienia działań na rzecz rozwoju inicjatyw obywatelskich w postaci programu wspierającego aktywizację społeczeństwa obywatelskiego we wszystkich obszarach działalności pożytku publicznego wchodzących w sferę zadań publicznych. Ponadto doświadczenia w realizacji dotychczasowych perspektyw Funduszu Inicjatyw Obywatelskich, innych programów wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego od 2018 roku oraz ewaluacja ex-ante Programu NOWEFIO potwierdzają, że wskazane powyżej oczekiwania i potrzeby powinny wyznaczać najważniejsze kierunki wsparcia w kolejnym okresie finansowania.

Podmiotami uprawnionymi do składania ofert o dofinansowanie realizacji zadania w ramach Programu NOWEFIO są organizacje pozarządowe, o których mowa w art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2020 r. poz. 1057, dalej: UoDPiW) oraz podmioty wymienione w art. 3 ust. 3 UoDPiW, a także organizacje pozarządowe działające na podstawie innych przepisów, jak np. koła gospodyń wiejskich oraz ochotnicze straże pożarne. Na zasadzie regrantingu mogą być wspierane, za pośrednictwem innych organizacji pozarządowych, grupy nieformalne. Nie jest wymagane posiadanie statusu organizacji pożytku publicznego (dalej: opp) przez podmioty składające oferty w konkursach programowych.

W ramach Programu NOWEFIO realizowane mogą być projekty mieszczące się tematycznie we wszystkich wymienionych w art. 4 UoDPiW obszarach działalności pożytku publicznego.

Wykaz skrótów

Dyrektor	Dyrektor Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, o którym mowa w art. 4 pkt 1 ustawy z dnia 15 września 2017 r. o Narodowym Instytucie Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego
GUS	Główny Urząd Statystyczny
IZ	Instytucja Zarządzająca
KPRES	Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. Ekonomia Solidarności Społecznej
KS	Korpus Solidarności – Program Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Długoterminowego na lata 2018-2030
KSM	Komitet Sterująco-Monitorujący Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030
NIW-CRSO	Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego
OPP	Organizacja pożytku publicznego
PEO	Programu Europa dla Obywateli

Program NOWEFIO, Program	Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030
PROO	Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018–2030 PROO
RP	Rzeczpospolita Polska
Przewodniczący Komitetu	Przewodniczący Komitetu do spraw Pożytku Publicznego, o którym mowa w art. 34a ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie
SOR	Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)
SRKS	Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (projekt)
UoDPPiW	Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie
UoNIW	Ustawa z dnia 15 września 2017 r. o Narodowym Instytucie Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

1. Ramy prawne i spójność strategiczna Programu NOWEFIO

1.1. Otoczenie prawne Programu NOWEFIO

Horyzontalne ramy Programu NOWEFIO określa UoDPPIW, która jest podstawowym instrumentem realizacji polityki państwa na rzecz wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Ustawa określa m.in. zasady oraz formy współpracy organów administracji publicznej z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami społeczeństwa obywatelskiego, a także obszary działalności pożytku publicznego tworzące sferę zadań publicznych. Ustawa wyznacza zatem w sensie formalnym podmiotowy i przedmiotowy zakres Programu NOWEFIO, definiuje pojęcie działalności pożytku publicznego oraz wskazuje podmioty, które mogą ją prowadzić (a tym samym mają prawo do ubiegania się o środki w ramach Programu NOWEFIO). Jednocześnie wskazuje obszary, w jakich mogą być realizowane projekty finansowane z Programu NOWEFIO oraz określa, kto może być realizatorem projektu.

Stosownie do art. 23 ust. 1 UoNIW, Program NOWEFIO jest programem wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Ustawa ta określa, że działania NIW – CRSO (a tym samym działania w ramach Programu NOWEFIO) powinny dotyczyć w szczególności zwiększenia instytucjonalnej sprawności organizacji pozarządowych oraz innych zorganizowanych form społeczeństwa obywatelskiego, ich niezależności oraz profesjonalizmu, przy jednoczesnym zachowaniu ich obywatelskiego charakteru.

Zasady realizacji Programu określone w niniejszym dokumencie programowym są zgodne z art. 30 UoNIW oraz przepisami UoDPPIW. W ramach Programu NOWEFIO NIW-CRSO może dofinansować rozwój instytucjonalny organizacji pozarządowych oraz innych uprawnionych podmiotów. Wzory ofert, umów i sprawozdań stosowanych w trakcie wdrażania Programu NOWEFIO są zgodne z przepisami wykonawczymi do UoDPPIW wydanymi na podstawie art. 19 tej ustawy.

Program NOWEFIO jest programem rozwoju w rozumieniu art. 15 ust. 4 pkt 2 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2019 r. poz. 1295, z późn. zm.) służąc wzmocnieniu i rozwojowi kapitału społecznego przez inicjowanie i wspieranie zachowań prospołecznych we wspólnotach lokalnych oraz budowanie i umacnianie struktur

społeczeństwa obywatelskiego. Planowane w ramach Programu dotacje nie mogą być udzielane na działania związane z prowadzeniem działalności gospodarczej.

1.2. Zgodność z dokumentami strategicznymi

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), dalej: SOR, jest aktualizacją średniookresowej strategii rozwoju kraju i określa nowy model rozwoju w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym w perspektywie roku 2020 i 2030. SOR stanowi instrument elastycznego zarządzania głównymi procesami rozwojowymi w kraju, w tym w zakresie społeczeństwa obywatelskiego. Diagnoza stanu wyjściowego zawarta w SOR wskazuje na ograniczoną liczbę oddolnych działań na rzecz dobra wspólnego, a także słabości instytucjonalnego wymiaru społeczeństwa obywatelskiego (m.in. enklawowy charakter instytucji, ich niewielki potencjał, mała liczebność, zmniejszająca się liczba członków stowarzyszeń).

Założenia Programu NOWEFIO wpisują się w założenia SOR, choć nie wprost w cele szczegółowe. W SOR tematyka wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego została ujęta w ramach jednego z obszarów wpływających na osiągnięcie celów SOR (obszar: kapitał ludzki i społeczny). SOR identyfikuje kapitał społeczny jako warunek współpracy opartej na zaufaniu oraz katalizator rozwoju nowoczesnej gospodarki. Stąd dla realizacji działań rozwojowych istotne jest kształtowanie postaw sprzyjających kooperacji, kreatywności oraz komunikacji, a także zwiększenie partycypacji społecznej i wpływu obywateli na życie publiczne. SOR podkreśla również wagę budowania trwałego zaufania między obywatelami oraz w relacji obywateli z państwem, bez którego wprowadzanie wszelkich zmian jest utrudnione.

Biorąc zatem pod uwagę cel główny Programu NOWEFIO oraz wyznaczone priorytety, należy uznać, że wpisują się one we wskazywaną w SOR potrzebę wielowymiarowego rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (projekt)

Na potrzeby przygotowania niniejszego Programu uwzględniono projekt *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030* (dalej: SRKS), który nie został jeszcze przyjęty przez Radę Ministrów. Konieczność opracowania projektu aktualizacji

obowiązującej *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego* wynika przede wszystkim z nowego modelu zarządzania rozwojem Polski, przyjętego wraz z SOR.

Założenia SRKS wpisują się w SOR, a jej celem głównym jest „wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków”. Podporządkowano mu trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne,
- Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich,
- Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

Analiza zakresu działań przewidzianych dla osiągnięcia powyższych celów wskazuje, że Program NOWEFIO w największym stopniu powinien wpisywać się w cel szczegółowy 1. SRKS. U jego podstaw leży niski poziom kapitału społecznego, obniżający potencjał społeczno-gospodarczy Polski. SRKS ma być wyrazem polityki państwa ukierunkowanej na zwiększanie „(...) szeroko rozumianej aktywności obywatelskiej, wzrostu udziału i zaangażowania obywateli w życie publiczne oraz ich wpływu na planowanie i realizację zadań publicznych zgodnie z zapotrzebowaniem społecznym”¹. W ramach celu szczegółowego 1. SRKS wyróżniono dwa priorytety:

- Usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami,
- Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.

Program NOWEFIO (obok Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030) wskazany jest w SKRS jako narzędzie realizacji kierunku interwencji „Wspieranie rozwoju organizacji obywatelskich działających w obszarze pożytku publicznego”. SRKS odwołując się do wyników monitoringu Programu FIO 2014-2020 podkreśla, że aby Program NOWEFIO nie stanowił jedynie „uzupełnienia dla systemu zadań publicznych realizowanych przez jednostki samorządu terytorialnego”², należy wzmocnić w nim działania w następujących obszarach:

¹*Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (projekt)*, <http://bjp.mkidn.gov.pl/pages/posts/ogloszenie-konsultacji-publicznych-projektu-uchwaly-rady-ministrow-2998.php> [dostęp: 01.05.2020 r.], str. 53.

² Ibidem, str. 54.

partycypacja publiczna, sprawowanie obywatelskiej kontroli nad funkcjonowaniem instytucji publicznych, rozwój wolontariatu oraz instytucjonalizacja sektora obywatelskiego.

Zgodnie z założeniami SRKS, dzięki tym zmianom (wprowadzanym od 2018 r. i – co należy założyć – mającym znaleźć swoją kontynuację w edycji 2021+), „(...) Fundusz stanie się instrumentem umożliwiającym horyzontalny, równomierny rozwój lokalnych organizacji we wszystkich regionach Polski, dając im tym samym większą szansę realizacji ważnych społecznie misji i umożliwiając głębszy udział w dialogu obywatelskim”³. Na poziomie wyznaczonych celów i priorytetów Program NOWEFIO jest zgodny z założeniami SRKS.

1.3 Zgodność z innymi programami skierowanymi do III sektora i wspierającymi rozwój społeczeństwa obywatelskiego

Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030

Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030 (dalej: PROO) to program wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego realizowany przez NIW-CRSO. PROO interweniuje przede wszystkim w zwiększanie instytucjonalnej sprawności, niezależności i profesjonalizmu organizacji pozarządowych oraz innych zorganizowanych form społeczeństwa obywatelskiego. W ramach PROO organizacje mogą starać się o dofinansowanie swego rozwoju instytucjonalnego, w tym kosztów organizacyjnych i administracyjnych działalności.

Głównym celem Programu jest wsparcie rozwoju instytucjonalnego organizacji społeczeństwa obywatelskiego oraz zwiększenie udziału tych organizacji w życiu publicznym i upowszechnianiu demokratycznych norm obywatelskości⁴. Cel ten ma być osiągnięty w ramach celów szczegółowych:

- Cel szczegółowy 1. Wzrost zaangażowania obywateli i organizacji obywatelskich w życie publiczne,
- Cel szczegółowy 2. Wzmocnienie organizacji obywatelskich w wymiarze strategicznym,
- Cel szczegółowy 3. Poprawa stabilności finansowej organizacji obywatelskich.

Cele Programu NOWEFIO i PROO są ze sobą zgodne, a częściowo pokrywają się (już na poziomie celów głównych). W relacjach między programami należy spodziewać się efektu synergii.

³ Ibidem, str. 54.

⁴ Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030 PROO, zał. do uchwały nr 104/2018 Rady Ministrów z dnia 7 sierpnia 2018 roku, str. 39.

Korpus Solidarności – Program Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Długoterminowego na lata 2018-2030

Strategicznym celem rządowego Programu Korpus Solidarności (dalej: KS) jest wsparcie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego przez wypracowanie oraz wdrożenie rozwiązań ułatwiających i zachęcających do systematycznego oraz długoterminowego angażowania się obywateli w wolontariat⁵. Program jest oparty na czterech współdziałających ze sobą obszarach działań, które wspierają rozwój wolontariatu długoterminowego w Polsce. Skoncentrowane są one na wspieraniu wolontariuszy, koordynatorów wolontariatu, organizatorów wolontariatu i otoczenia wolontariatu. Cel strategiczny KS ma być osiągnięty w ramach czterech celów operacyjnych określających cele szczegółowe:

- Cel operacyjny: Wzrost liczby wolontariuszy angażujących się w sposób trwały w działania wolontariatu długoterminowego. Cel szczegółowy: Poszerzenie zakresu tematycznego i ułatwienie dostępu do oferty wsparcia dla wolontariuszy, pozwalającej świadomie i odpowiedzialnie podjąć lub rozwinąć aktywność wolontariacką,
- Cel operacyjny: Wzrost skuteczności działania koordynatorów wolontariatu w organizacjach współpracujących z wolontariuszami. Cel szczegółowy: Zaprojektowanie i wdrożenie dedykowanego koordynatorom wolontariatu modelowego systemu wsparcia,
- Cel operacyjny: Zwiększenie liczby organizatorów wolontariatu podejmujących długoterminową współpracę z wolontariuszami oraz rozwijających wspólnie z Instytucją Zarządzającą lokalną politykę w zakresie funkcjonowania wolontariatu. Cel szczegółowy: Podniesienie roli, pozycji i kompetencji organizatorów wolontariatu w zakresie funkcjonowania wolontariatu w środowisku lokalnym,
- Cel operacyjny: Pozytywna zmiana postrzegania wolontariatu i wzrost świadomości otoczenia w zakresie zasad organizowania wolontariatu i włączania się obywateli w działania ochotnicze. Cel szczegółowy: Zwiększenie liczby i różnorodności form działań promocyjnych oraz wizerunkowych w zakresie popularyzowania wolontariatu.

⁵ Korpus Solidarności - Program Wspierania i Rozwoju Wolontariatu Długoterminowego na lata 2018-2030, zał. do uchwały nr 137/2018 Rady Ministrów z dnia 2 października 2018 roku, str. 4.

Program NOWEFIO jest zgodny z KS w zakresie ich celów. Wspólny obszar Programu NOWEFIO i KS to przede wszystkim angażowanie obywateli w życie społeczne w ramach wolontariatu. W KS zaplanowano rozbudowane działania na rzecz rozwoju wolontariatu na różnych poziomach. Oczekuje się nie tylko wzrostu liczby wolontariuszy, ale także trwałego podniesienia jakości całego systemu ich pozyskiwania i wspierania. Program NOWEFIO przez wspieranie oddolnych inicjatyw obywatelskich może doprowadzić do upowszechnienia aktywności wolontariackiej (przez zaangażowanie wolontariuszy w realizowane projekty). Ujmowane wspólnie programy mają zatem potencjał, aby wywołać synergiczne efekty. KS przygotowując profesjonalne kadry wolontariackie może wzmocnić tym samym oddolne inicjatywy będące w obszarze interwencji Programu NOWEFIO. Z kolei Program NOWEFIO, finansując owe inicjatywy, tworzy przestrzeń działań potencjalnych odbiorców wsparcia KS, w tym początkujących i doświadczonych wolontariuszy oraz koordynatorów wolontariatu.

[Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej](#)

Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej (dalej: KPRES) stanowi program rozwoju w rozumieniu ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju i jest dokumentem o charakterze operacyjno-wdrożeniowym, ustanowionym w celu realizacji SOR oraz innych strategii rozwoju⁶.

Ekonomia społeczna definiowana jest jako „(...) sfera aktywności obywatelskiej i społecznej, która przez działalność gospodarczą i działalność pożytku publicznego służy: integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją społeczną, tworzeniu miejsc pracy, świadczeniu usług społecznych użyteczności publicznej (na rzecz interesu ogólnego) oraz rozwojowi lokalnemu”⁷. Organizacje pozarządowe, będące adresatem wsparcia w ramach Programu NOWEFIO, zaliczane są do sfery ekonomii społecznej.

Długofalowym celem strategicznym KPRES jest, aby ekonomia społeczna i solidarna stała się istotnym instrumentem aktywnej polityki społecznej, wsparcia rozwoju społecznego oraz lokalnego. Cel główny KPRES określa, że do roku 2023 podmioty ekonomii społecznej i solidarnej będą ważnym elementem aktywizacji i integracji społecznej osób zagrożonych

⁶ Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej. do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej został przyjęty uchwałą nr 164 Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2014 r.(M.P. z 2014 r. poz. 818, z późn. zm.).

https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/download/files/EKONOMIA_SPOLECZNA/KPRES.pdf [dostęp: 01.05.2020 r.].

⁷ Ibidem, str. 12.

wykluczeniem społecznym oraz dostarczycielami usług użyteczności publicznej i realizatorami zadań z zakresu rozwoju lokalnego. Celowi temu podporządkowane są następujące cele szczegółowe:

- wspieranie trwałego partnerstwa podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej z samorządem terytorialnym w realizacji usług społecznych użyteczności publicznej oraz zadań publicznych w zakresie rozwoju lokalnego,
- zwiększenie liczby wysokiej jakości miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- zwiększenie konkurencyjności podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej na rynku,
- upowszechnienie pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej i solidarnej.

Cele Programu NOWEFIO są zgodne z celami KPRES. Wspólnym dla obu programów obszarem działania jest zwiększanie kapitału społecznego – niezbędnego dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, a także ekonomii społecznej. Jak wskazuje KPRES: „Choć ekonomia społeczna i solidarna nie wpływa obecnie jeszcze w sposób kluczowy na gospodarkę (...), to jednak z uwagi na zakorzenienie lokalne i obecność w wielu wspólnotach samorządowych może odegrać dużo większą rolę niż wynika to wprost z danych statystycznych. Jednym z najistotniejszych rezultatów jest bowiem wzrost poziomu kapitału społecznego, zaufania i kooperacji różnych podmiotów, w szczególności między sektorem publicznym a społecznym, co daje podstawy dla rozwoju społecznego i gospodarczego”⁸. Tym samym również w obszarze rozwijania partnerstwa i kooperacji KPRES i Program NOWEFIO mają potencjał, by wspólnie osiągać synergiczne efekty.

Silne, konkurencyjne na rynku podmioty ekonomii społecznej są tożsame z silnymi instytucjonalnie organizacjami pozarządowymi w tym sensie, że tylko odpowiednio wysoki potencjał organizacji umożliwia jej podejmowanie działań w obszarze ekonomii społecznej – jak np. tworzenie stabilnych i wysokiej jakości miejsc pracy, dostarczanie towarów i usług spełniających określony standard czy wreszcie osiągnięcie nie tylko wyższych przychodów, ale i zysków, które można inwestować w rozwój. Ekonomizacja organizacji pozarządowych jest

⁸ Ibidem, str. 14.

także metodą dywersyfikacji źródeł przychodów, a zdolność wypracowywania własnych środków zapewnia organizacji większą niezależność i lepsze możliwości realizacji swojej misji.

Program Europa dla Obywateli

Nadrzędnym celem Programu Europa dla Obywateli (dalej: P EO) jest zbliżenie Unii Europejskiej (dalej: Unii) do jej obywateli⁹. Podporządkowane mu ogólne cele P EO są następujące:

- przyczynianie się do lepszego rozumienia zagadnień związanych z Unią, jej historią i różnorodnością przez obywateli Unii,
- promowanie obywatelstwa europejskiego oraz poprawa warunków społecznego i demokratycznego zaangażowania na poziomie Unii.

Szczegółowe cele P EO, realizowane na poziomie międzynarodowym lub w wymiarze europejskim, to:

- pogłębianie świadomości obywatelskiej w zakresie pamięci o przeszłości, wspólnej historii i wartości oraz celu Unii, którym jest wspieranie pokoju, unijnych wartości i dobrobytu jej narodów poprzez stymulowanie debaty, refleksji i tworzenia sieci kontaktów,
- zachęcanie do demokratycznego i obywatelskiego uczestnictwa Europejczyków na poziomie Unii przez budowanie ich wiedzy na temat procesu kształtowania polityki Unii i promowanie możliwości społecznego i międzykulturowego zaangażowania oraz wolontariatu na poziomie Unii.

Program jest realizowany w ramach dwóch komponentów:

- Komponent 1: Pamięć o przeszłości Europy: zwiększenie świadomości w zakresie pamięci o przeszłości, wspólnej historii i wartości oraz celu Unii,
- Komponent 2: Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie: zachęcanie do demokratycznego i obywatelskiego uczestnictwa obywateli na poziomie Unii.

Cele Programu NOWEFIO są zgodne z celami P EO, choć obydwie programy operują na innym poziomie (odpowiednio: krajowym i europejskim). Obszarami łączącymi Program NOWEFIO

⁹ <https://europadlaobywateli.pl/o-programie/> [dostęp: 20.04.2020 r.].

i PEO jest przede wszystkim wspieranie uczestnictwa obywatelskiego oraz tworzenie warunków dla społecznego i demokratycznego zaangażowania.

2. Diagnoza

W świetle Preambuły Konstytucji RP relacje państwo – obywatel i organizacje obywatelskie powinny układać się w myśl zasady pomocniczości, która oznacza, że zadania, jakie mogą być realizowane przez jednostkę (obywatela lub organizację obywatelską), nie powinny być wykonywane przez państwo. Misją i zadaniem państwa jest tak wspierać budowę i rozwój sektora obywatelskiego, by organizacje obywatelskie mogły skutecznie działać na rzecz dobra wspólnego. Właściwie funkcjonujący sektor obywatelski to istotny element demokracji i rozwoju społecznego, a co za tym idzie – ważny element funkcjonalny życia publicznego. W związku z tym jednym z priorytetów kształtowania polityki państwa w zakresie wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego powinno być przeciwdziałanie wszelkim barierom i przeszkodom stojącym na drodze rozwoju sektora pozarządowego.

Cnoty obywatelskie, poczucie odpowiedzialności za wspólnotę, aktywność, nieobojętność, zaangażowanie i kompetencje to odwołujące się do Arystotelesowskiej wspólnoty politycznej wymagania wobec obywateli, stanowiące fundament idei społeczeństwa obywatelskiego. Tylko ten, kto kształtuje swoje cnoty, jest odpowiedzialny, aktywny, rozsądnie reaguje na różne sprawy, a równocześnie dba o poszerzenie swojej wiedzy i kompetencji, może być w pełni „obywatelem”.

Współcześnie terminem społeczeństwo obywatelskie określa się przestrzeń zwaną areną, poza rodziną, państwem i rynkiem, na której obywatele współdziałają dla osiągnięcia wspólnego dobra¹⁰. Przestrzeń aktywności społeczeństwa obywatelskiego nazwano areną, albowiem właściwymi formami wyrazu dla społeczeństwa obywatelskiego są: debata, dyskusja i wspólne działanie. P. Gliński zwraca uwagę, że u podstaw społeczeństwa obywatelskiego leżą własność nie tylko dóbr ekonomicznych, ale także „innych cech jednostki czy grupy: osobowości, talentów, zdolności, kwalifikacji, wiedzy”¹¹.

Spółczeństwo obywatelskie cechuje się w dużym stopniu podzielaną, zbiorową świadomością całego społeczeństwa – poznawczą i normatywną, którą wyznacza zainteresowanie wspólnym

¹⁰ Anheier, H. (2004). *Civil Society. Measurement, Evaluation, Policy*. London: Earthscan.

¹¹ Gliński, P. (1999). *O społeczeństwie obywatelskim w Polsce: teoria i praktyka*. W: Dariusz Gawin (red.). *Homo eligens. Społeczeństwo świadomego wyboru*. Warszawa: Wyd. IFiS PAN.

dobrem¹². Ważną cechą społeczeństwa uczestniczącego, w opozycji do wycofanego, zakładającego szerokie uczestnictwo ludzi w wielu typach aktywności: ekonomicznej, politycznej i społecznej, wymienia A. Siciński¹³.

Istotnym komponentem społeczeństwa obywatelskiego jest „obywatelskość”. Według P. Glińskiego „jednym z najlepszych wskaźników szeroko określanego pojęcia obywatelskości jest grupowa aktywność obywatelska (przejawia się przede wszystkim w działalności organizacji pozarządowych, a także – choć w mniejszym stopniu – w działaniach samorządów i wspólnot lokalnych o charakterze obywatelskim i w aktywności, nielicznych raczej w Polsce, nieformalnych grup obywatelskich i ruchów społecznych)”¹⁴. Na uwagę zasługuje podstawa aksjologiczna aktywności obywatelskiej. Nie może zabraknąć w niej urzeczywistnienia braterstwa, solidarności, równości praw, zaufania, dobra wspólnego, kooperacji, przestrzegania wspólnie ustalonych reguł i zasad, poszanowania godności, odpowiedzialności, mądrości i podmiotowego traktowania drugiego człowieka, grupy i wspólnoty¹⁵.

2.1 Społeczeństwo obywatelskie w Polsce

Jednym z najbardziej systematycznych przeglądów stanu społeczeństwa obywatelskiego w Polsce była Diagnoza Społeczna – projekt badawczy realizowany przez zespół pod kierunkiem J. Czapińskiego i T. Panka¹⁶. Ostatni dostępny raport w ramach Diagnozy Społecznej pochodzi z 2015 r. Biorąc jednak pod uwagę, że badanie to realizowano regularnie od 2000 r. odrębną część poświęcając stanowi społeczeństwa obywatelskiego, można przyjąć, że wskazuje na pewne dość stałe trendy w tym obszarze, które – biorąc pod uwagę chociażby najnowsze dane statystyczne dot. III sektora – nadal pozostają aktualne.

W raporcie z 2015 r. wskazano na pozytywny trend w zakresie wrażliwości na dobro wspólne, co należy uznać za fundament społeczeństwa obywatelskiego. Jak podkreślają autorzy raportu, nie jest to jednak wystarczające „(...) abyśmy mogli powiedzieć o sobie, że zbudowaliśmy już społeczeństwo obywatelskie”¹⁷. Deklaracjom badanych, dotyczącym postaw wobec dobra wspólnego, nie towarzyszą bowiem adekwatne zachowania, co dotyczy – i jest szczególnie

¹² Shils, E. (1994). Co to jest społeczeństwo obywatelskie? W: Krzysztof Michalski (red.) Europa i społeczeństwo obywatelskie. Rozmowy w Castel Gandolfo. Kraków: SIW Znak, Warszawa: Fundacja im. S. Batorego.

¹³ Siciński, A. (2002). Styl życia, kultura, wybór. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.

¹⁴ Gliński, P. (2005). Aktywność aktorów społecznych- deficyt obywatelstwa wobec codziennej zaradności Polaków. W: W. Wesołowski, J. Włodarek (red.), Kręgi integracji i rodzaje tożsamości. Polska – Europa – Świat. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, s. 226.

¹⁵ Wnuk-Lipiński, E. (2007). Meandry formowania się społeczeństwa obywatelskiego w Europie Środkowej i Wschodniej. W: Chrześcijaństwo – świat – polityka, Nr 1 (2) 2007. Warszawa: Instytut Politologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, s. 9.

¹⁶ <http://www.diagnoza.com/>.

¹⁷ Czapiński J., Panek T. (red.) (2015), Diagnoza społeczna 2015, www.diagnoza.com [dostęp: 20.04.2020 r.], str. 334.

ważne z punktu widzenia celów Programu NOWEFIO – m.in. działań w organizacjach obywatelskich. „Społeczeństwo obywatelskie w Polsce, rozumiane jako działanie w organizacjach dobrowolnych, nie rozwija się, nie wciąga w swoje sieci i struktury coraz większej liczby ludzi”¹⁸.

Co więcej aktualne dane GUS świadczą o kurczącej się bazie członkowskiej organizacji pozarządowych (na przestrzeni lat 2010 – 2018 zmniejszyła się o 12,8%, tj. o 1,3 mln osób¹⁹) – a potencjał ludzki jest kluczowym zasobem III sektora. Polacy nie tylko niechętnie włączają się w formalne działania na rzecz społeczności – dość rzadko działają społecznie w ogóle. „Tylko 15,4 proc. badanych w ciągu ostatnich dwóch lat angażowało się <<w działania na rzecz społeczności lokalnej (gminy, osiedla, miejscowości, w najbliższym sąsiedztwie>> (...). W 2013 r. osób takich było nieco mniej – 15,2 proc., najwięcej ich było w latach 2011 i 2009 r. – po 15,6 proc., ale w 2007 r. było ich 14,1 proc., w 2005 r. 13,6 proc., w 2003 r. – 12,9 proc. (...). Obserwowany w ciągu ostatniej dekady powolny, ale systematyczny wzrost zaangażowania na rzecz własnych społeczności zatrzymał się (...)”²⁰. Podejmowanie działań na rzecz najbliższego otoczenia jest zatem rzadkością, a jeszcze rzadsze jest formalizowanie tych działań np. przez utworzenie czy dołączenie do organizacji pozarządowej. Autorzy Diagnozy Społecznej upatrują przyczyn takiego stanu rzeczy we wzajemnie wzmacniających się, negatywnych zjawiskach: niedostatecznej wiedzy o tym, jak działać i zbyt małej liczbie okazji, by działać – mechanizm ten określają jako błędne koło działań dla społeczności (diagram 1) – „Polacy nie umieją się organizować i skutecznie działać wspólnie (...) bo się tego nie nauczyli z ich ubożego doświadczenia. Nie umieją, bo nie działają, a nie działają, bo nie umieją”²¹.

¹⁸ Ibidem, str. 341.

¹⁹ Główny Urząd Statystyczny (2018), *Działalność stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz samorządu gospodarczego i zawodowego w 2018 r. - wyniki wstępne*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoeczna-wolontariat/gospodarka-spoeczna-trzeci-sektor/dzialalnosc-stowarzyszen-i-podobnych-organizacji-spoecznych-fundacji-spoecznych-podmiotow-wyznaniowych-oraz-samorzadu-gospodarczego-i-zawodowego-w-2018-r-wyniki-wstepne,3,8.html> [dostęp: 20.04.2020 r.].

²⁰ Czapiński J., Panek T., *op. cit.*, str. 344.

²¹ Ibidem, str. 348.

Diagram 1: Błędne koło działań dla społeczności

Źródło: Raport końcowy z ewaluacji ex-ante „Założeń do Programu Funduszu Inicjatyw Obywatelskich na lata 2021-2030”, Question Mark, Biuro Badań Społecznych, Łódź 2020, na podstawie Czapiński J., Panek T. (red.) (2015), *Diagnoza społeczna 2015*, www.diagnoza.com [dostęp: 20.04.2020 r.], str. 348.

O tym, że interwencje ze strony państwa są niezbędne, świadczą opinie pojawiające się w samym sektorze pozarządowym. Jakościowe badanie wśród organizacji pozarządowych, zrealizowane przez P. Krygiela²², wskazuje jednak na pewien paradoks. Wśród głównych barier systemowych aktywności obywatelskiej badani przedstawiciele organizacji wskazują m.in.:

- szeroko pojmowane wady systemu politycznego oraz związaną z nimi nieufność obywateli wobec instytucji państwa i przekonanie o niskiej sprawczości obywateli,
- brak motywacji i bodźców do działania wśród obywateli,
- formalne przeszkody dla działalności NGO (biurokracja, skomplikowane procedury pozyskiwania i rozliczania dotacji, skomplikowane przepisy prawne),
- słabą kondycję ekonomiczną społeczeństwa i skupienie się na kwestii przetrwania,
- niski poziom debaty publicznej.

²² Krygiel P. (2015), *Aktywność Obywatelska w Polsce - co możemy zrobić?*, Instytut Sobieskiego, Warszawa.

Jak podsumowuje autor, "(...) powstaje obraz systemu, który nie działa tak, jak powinien, i jest zamknięty. Problemy społeczeństwa mają swoje przyczyny w złej organizacji spraw państwa i niesprawnych mechanizmach wymiany elit. To z kolei jest przyczyną braku motywacji i bodźców do działania, co może powodować swoisty zakłęty krąg, ponieważ zniechęceni zamknięciem systemu obywatele nie wierzą w możliwość jego zmiany"²³. Po mechanizmie błędnego koła działań dla społeczności mamy zatem do czynienia z kolejnymi kumulującymi się zjawiskami (diagram 2).

Diagram 2: Błędne koło barier systemowych

Źródło: Raport końcowy z ewaluacji ex-ante „Założeń do Programu Funduszu Inicjatyw Obywatelskich na lata 2021-2030”, Question Mark, Biuro Badań Społecznych, Łódź 2020, s. 32 na podstawie Krygiel P., Aktywność Obywatelska w Polsce - co możemy zrobić?, Instytut Sobieskiego, Warszawa 2015, s. 15.

Jak wynika z powyższego, czynniki rozwoju społeczeństwa obywatelskiego ściśle wiążą się z warunkami funkcjonowania podmiotów III sektora, a możliwościami wprowadzania pozytywnych zmian w tym zakresie dysponować ma – w opinii badanych – przede wszystkim państwo. Paradoks takiego modelu rozwoju społeczeństwa obywatelskiego polega zatem na tym, że „(...) wprowadzenie w życie katalogu proponowanych zmian i ulepszeń wymaga współdziałania ze strony państwa, które postrzegane jest, przy wszystkich zgłaszanych wcześniej zastrzeżeniach do <<systemu>>, jako potencjalny główny mecenas aktywności

²³ Ibidem, str. 15.

obywatelskiej”²⁴. W tej optyce państwo jest głównym dysponentem zasobów niezbędnych do wzmacniania społeczeństwa obywatelskiego – a tym samym spoczywa na nim odpowiedzialność za przerwanie negatywnych mechanizmów, jak wspomniane wcześniej błędne koło działań dla społeczności czy zidentyfikowany w analizie P. Krygiela „zakłęty krąg” nieufności i braku motywacji do działania.

2.2 Kondycja sektora pozarządowego w Polsce

Kondycja sektora pozarządowego w Polsce zmieniała się na przestrzeni lat i najbardziej aktualne dane wskazują, że z jednej strony organizacje wciąż doświadczają tych samych trudności (przede wszystkim finansowych i personalnych), a z drugiej – stoją przed nowymi wyzwaniami i możliwościami, jak choćby nowe formy aktywności społecznej, organizowane spontanicznie, oddolnie, wykorzystujące social media i w dużej mierze obywające się bez tradycyjnych, sformalizowanych ram działalności obywatelskiej.

Wśród najbardziej niepokojących aspektów sytuacji III sektora należy wskazać ten, który odnosi się do jego istoty – a mianowicie do poziomu zaangażowania obywateli w działalność organizacji pozarządowych. Jak podkreślano wcześniej, nigdy nie był on wysoki, a jak wskazują dane statystyczne, w ostatnich latach zaczął maleć. Według najnowszych danych GUS²⁵ w 2018 r. w Polsce działało 88,1 tys. rejestrowych stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego. Zrzeszały one łącznie 8,9 mln członków i dysponowały 141,4 tys. pełnoetatowych miejsc pracy, które stanowiły 1,3% przeciętnego zatrudnienia w gospodarce narodowej. W latach 2010-2018 wzrost liczby organizacji rejestrowych wyniósł 10%. Tymczasem dane z 2016 r.²⁶ wskazywały, że w latach 2010-2016 wzrost liczby organizacji wyniósł 14,7%, co świadczy o tym, że w latach 2017-2018 spadło tempo przyrostu liczby organizacji pozarządowych.

Sama liczba organizacji pozarządowych nie jest jednak tak istotna, jak liczba osób, które zrzeszają. Jak podkreślano wcześniej maleje liczba członków organizacji rejestrowych. Na koniec

²⁴ Ibidem, str. 23.

²⁵ Główny Urząd Statystyczny (2018), *op. cit.*

²⁶ Główny Urząd Statystyczny (2016), *Sektor non-profit w 2016 r. Stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, samorząd gospodarczy i zawodowy*, Warszawa, Kraków.

2018 r. posiadały one łącznie 8,9 mln członkostw osób fizycznych. W porównaniu z 2010 r. baza członkowska podmiotów III sektora zmniejszyła się o 12,8%, tj. o 1,3 mln²⁷.

Zasoby ludzkie są zatem coraz większą bolączką III sektora. Drugą z nich od lat jest sfera finansowa. Jak wskazują dane GUS²⁸, łączna kwota przychodów badanych organizacji (w ujęciu realnym) wzrosła w latach 2010-2018 o 23,5% (przychody nominalne wzrosły o 37,6%, z 23,0 mld zł do 31,7 mld zł). W latach 2014-2018 wzrost przychodów był znacznie wyższy od tego obserwowanego w latach 2010-2014. W porównaniu do 2010 r. struktura według źródeł pochodzenia przychodów zmieniła się w kierunku umocnienia przewagi źródeł nierynkowych – udziały przychodów ze źródeł rynkowych spadły z 42,2% w 2010 r. do 34,2% w 2018 r. W tym samym okresie udział przychodów pochodzących ze źródeł o charakterze nierynkowym wzrósł z 49,2% do 56,5% (głównie za sprawą wzrostu przychodów pochodzących od administracji samorządowej oraz darowizn). Wśród publicznych źródeł nierynkowych aż połowa przychodów pochodziła z administracji samorządowej.

Bardziej szczegółowo o barierach działalności organizacji pozarządowych informują dane GUS z 2016 r. Wśród rejestrowych organizacji non-profit 70,2% zadeklarowało wówczas, że napotkało przynajmniej jedną barierę w prowadzeniu działalności. Najczęściej wskazywano na problemy z pozyskiwaniem środków finansowych na działalność (43,2%), niewystarczającą liczbą chętnych do pracy społecznej (28,6%) oraz problemy wynikające z przepisów i procedur prawnych (24,5%)²⁹. W zbiorowości rejestrowych organizacji non-profit z problemami w prowadzeniu działalności w 2016 r. zetknęły się najczęściej organizacje działające w dziedzinie ochrony środowiska (81,8%). Nieco rzadziej występowanie co najmniej jednej bariery deklarowały organizacje działające w dziedzinach: pomoc społeczna i humanitarna (76,6%), rozwój lokalny, społeczny i ekonomiczny (74,8%) oraz rynek pracy, aktywizacja zawodowa (73,3%)³⁰. Są to zatem dziedziny o kluczowym znaczeniu z punktu widzenia rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i współczesnych wyzwań w ogóle (takich, jak zmiany klimatyczne czy postępujące nierówności społeczne).

Jak to zostało pokazane wyżej, ilościowe wskaźniki społeczeństwa obywatelskiego w Polsce w III RP pokazują jego wymierną słabość. Z konieczności pobieżny przegląd analiz jakościowych,

²⁷ Główny Urząd Statystyczny (2018), *op. cit.*, str. 3.

²⁸ Ibidem, str. 5.

²⁹ Główny Urząd Statystyczny (2016), *op. cit.*, str. 101.

³⁰ Ibidem, str. 101.

funkcjonalnych i historycznych kształtowania się sektora obywatelskiego w Polsce nie w pełni wyjaśnia złożoność zjawisk, a w szczególności nie odpowiada na pytanie w jakim zakresie dominujące praktyki działania można traktować jako wyrastające z ducha obywatelskości i podkreślające właściwą mu tożsamość. „Nie sposób jednak nie zauważyć przy tej okazji, że – chociaż w ciągu ostatnich dwudziestu lat wzrósł niemal dwukrotnie – wciąż bardzo niski pozostaje poziom kapitału społecznego tworzącego społeczeństwo obywatelskie, czyli uogólnionego zaufania społecznego ludzi do siebie wzajemnie, nieopartego na związkach emocjonalnych, a na pewnym wyborze racjonalnym. Wciąż mamy niewielką skalę społeczeństwa obywatelskiego, jeżeli mierzyć ją skalą zorganizowania obywatelskiego. Mamy także różnego typu deficyty związane z tym jak funkcjonuje polskie społeczeństwo obywatelskie, np. zwiększające się dysproporcje w sektorze pomiędzy dużymi organizacjami profesjonalnymi i małymi organizacjami lokalnymi.”³¹

2.3. Nowy model wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego przez państwo

Na I Kongresie Polska – Wielki Projekt w 2011 roku w Warszawie P. Gliński przedstawił portret polskiego społeczeństwa obywatelskiego po 20 latach od upadku komunizmu. Wykład zaowocował pogłębioną diagnozą sytuacji trzeciego sektora oraz próbą naszkicowania wizji pożądanych zmian oraz barier rozwojowych; tekst na ten temat został opublikowany w kwartalniku „Trzeci Sektor”³².

W marcu 2016 r. podczas konferencji „Wsparcie społeczeństwa obywatelskiego w Polsce – nowe otwarcie” zostały zaprezentowane propozycje programowe wspierające rozwój społeczeństwa obywatelskiego. Jednocześnie zaproszono różne środowiska organizacji pozarządowych do debaty nad tymi założeniami. Rezultatem konferencji było ustalenie etapów dalszej współpracy przy planowaniu, konsultacjach i realizacji działań. Powołanie przez pełnomocnika ds. społeczeństwa obywatelskiego niezwłocznie po konferencji zespołów eksperckich zapoczątkowało partycypacyjną metodę przygotowywania zmian legislacyjnych i programów rządowych dla sektora obywatelskiego.

Uchwalona we wrześniu 2017 roku ustawa utworzyła NIW-CRSO, który jest pierwszą rządową agencją wykonawczą całkowicie dedykowaną organizacjom obywatelskim. Nazwa NIW-CRSO

³¹ Gliński, P., Kaczmarczyk, W. (2020). Zadania i wyzwania polskiej polityki na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego 2015-2030. W: E. Leś (red.) Dla Niepodległej. Obywatele i ich organizacje 1918-2018, w przygotowaniu.

³² Por. P. Gliński, *Idealna wizja polskiego sektora obywatelskiego. Jak mogłoby być i dlaczego tak nie jest?* Kwartalnik Trzeci Sektor nr 26, Warszawa 2012.

podkreśla zapisaną w preambule ustawy ideę, że wspieranie przez państwo rozwoju społeczeństwa obywatelskiego nawiązuje do wielowiekowego dziedzictwa polskiej wspólnoty wolnych obywateli i jednocześnie wypełnia ideały wolności. Zadaniem NIW-CRSO jest zarządzanie programami wsparcia rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz gromadzenie i analizowanie danych ze wszystkich obszarów współpracy administracji państwowej z sektorem obywatelskim.

Realizacja zadań rządowego wsparcia rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w nowej strukturze instytucjonalnej to efekt współpracy Komitetu ds. Pożytku Publicznego oraz NIW-CRSO, a także Rady Działalności Pożytku Publicznego, które współuczestniczą między innymi w procesie przygotowywania, opiniowania i wdrażania programów wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

Wśród nowych propozycji instytucjonalnych i programowych wprowadzonych po 2016 r. należy zauważyć istotne zmiany, jakie zaszły w funkcjonowaniu Programu FIO³³ od 2018 r., kiedy Instytucją Zarządzającą Programem został NIW-CRSO. Organizacje nie muszą już wносить wkładu własnego oraz mogą przeznaczyć część dotacji na rozwój własny. Wprowadzone zostały preferencje dla organizacji mniejszych – z rocznym budżetem do 100 tys. złotych, z małych miejscowości do 50 tys. mieszkańców. System oceny wniosków o dotacje pozwala na ocenę najciekawszych pomysłów, a nie tylko najlepiej napisanych wniosków. Poszerzona została baza ekspertów oceniających wnioski. Wprowadzone we wdrażaniu Programu zmiany zwiększyły jego dostępność dla organizacji mniej doświadczonych i z mniejszych środowisk: 70% wspartych przez NIW-CRSO organizacji otrzymało dotacje po raz pierwszy, a ponad 60% było organizacjami małymi i z mniejszych miejscowości.

2.4 Wnioski płynące z realizacji Programu FIO w poprzednich latach

Wysokie zróżnicowanie podmiotów sektora obywatelskiego

Sektor organizacji pozarządowych w Polsce jest bardzo zróżnicowany. Zgodnie z danymi Stowarzyszenia Klon/Jawor z 2018 r.³⁴: co trzecia organizacja funkcjonuje ponad 15 lat, a także co trzecia organizacja działa poniżej 5 lat. 34% organizacji działa w dużych miastach, 41% w małych i średnich miastach, 25% na wsiach. Potencjał finansowy organizacji pozarządowych jest także zróżnicowany: 28% NGO posiada roczny budżet powyżej 100 tys. zł, natomiast 30%

³³ Gliński, P., Kaczmarczyk, W. (2020), *op. cit.*

³⁴ Za: *Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2018*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2019.

poniżej 10 tys. zł. 37% organizacji pozarządowych zatrudnia co najmniej jedną osobę na stałe regularnie, 27% organizacji działa wyłącznie na podstawie zaangażowania społecznego jej członków. Organizacje różnią się także tematyką prowadzonych działań. Jednocześnie 54% budżetu organizacji pozarządowych pochodzi z krajowych lub zagranicznych środków publicznych.

W ramach otwartych konkursów ofert wszystkie uczestniczące w nich organizacje zmuszone są do konkurencji o środki publiczne, co jest cechą charakterystyczną dla każdego konkursu. Kryteria oceny merytorycznej wskazane w UoNIW-CRSO odnoszą się do treści złożonej oferty/wniosku. Wszystkie podmioty biorące udział w otwartym konkursie ofert traktowane są na równi, a ich szanse na otrzymanie środków uwarunkowane są, poza dostępnością środków finansowych, poziomem merytorycznym przygotowanej oferty, który wynika z potencjału organizacji do jej przygotowania. W konsekwencji organizacje niewielkie, młode, funkcjonujące w oparciu o pracę społeczną członków, nieposiadające doświadczenia w przygotowywaniu ofert konkursowych, konkurują z organizacjami doświadczonymi, o bardzo wysokim potencjale.

Program FIO 2014-2020 częściowo uwzględniał zróżnicowanie ekonomiczne i zasobowe sektora przez oferowanie wsparcia w ramach Priorytetu 1 grupom nieformalnym oraz organizacjom o mniejszym potencjale oraz przez wprowadzenie punktów premiujących dla organizacji z mniejszym budżetem (przychody poniżej 100 tys. zł) oraz z mniejszych miejscowości (z siedzibą w miejscowości poniżej 50 tys. mieszkańców). Wyniki konkursów w Priorytetach 2, 3 i 4 edycji 2018, 2019 i 2020 wskazały, że ponad połowa dofinansowanych organizacji ma przychody poniżej 100 tys. zł. rocznie i pochodzi z mniejszych miejscowości. Zasadnym jest zatem stworzenie możliwości uzyskania dotacji ze środków publicznych organizacjom sektora obywatelskiego przy zastosowaniu mechanizmów wyrównujących szanse organizacji z mniejszym potencjałem na otrzymanie dofinansowania.

Trudność w pozyskaniu środków finansowych

Bariery i problemy przedstawiane przez organizacje pozarządowe jako najważniejsze przeszkody w ich funkcjonowaniu i rozwoju są jednym z istotnych tematów podejmowanych

w badaniach dotyczących działania i rozwoju tychże organizacji³⁵. Co najmniej od 2005 r. lista najważniejszych problemów, z którymi borykają się organizacje, praktycznie nie ulega zmianie. Najczęściej wykazywaną w badaniach GUS barierą w działalności organizacji pozarządowych były trudności w pozyskiwaniu środków finansowych – zadeklarowało ją 42% respondentów. Potwierdzają to wyniki podobnych badań przeprowadzonych przez Stowarzyszenie Klon/Jawor. Trudności w zdobywaniu funduszy lub sprzętu to – według tych badań – główny problem sektora pozarządowego w Polsce.

Bariera ta przekładała się na zainteresowanie uzyskaniem dotacji w ramach otwartych konkursów ogłaszanych na podstawie *Programu FIO na lata 2014-2020*, w którym corocznie wpływały pomiędzy 2-4 tysiące ofert organizacji pozarządowych. Liczba ofert znacząco przekraczała możliwości finansowe Programu FIO, czego efektem był niski odsetek organizacji otrzymujących dotację spośród uczestniczących w konkursie. Ograniczone środki przeznaczone na dotację w ramach Programu FIO powodowały, że wymagana ocena pozwalająca na otrzymanie dotacji była bardzo wysoka, a duża liczba ofert, które uzyskały pozytywną ocenę i rekomendowanych do dofinansowania, znajdowała się na listach rezerwowych. W związku z powyższym zasadnym jest dostosowanie wysokości środków przeznaczonych na realizację Programu FIO oraz wysokości maksymalnej kwoty dotacji tak, aby w największym stopniu odpowiedzieć na potrzeby sektora obywatelskiego.

Brak planowania strategicznego

Brak ciągłości, stabilności i przewidywalności finansowania, pomimo zauważalnego w ostatnich latach wzrostu przychodów, stanowi nadal istotny problem sektora pozarządowego. Dla większości organizacji stabilne finansowanie działalności w dłuższej perspektywie jest poza zasięgiem. Badanie przeprowadzone przez Stowarzyszenie Klon/Jawor w marcu 2015 r. wykazało, że 51% organizacji miało zapewnioną nie więcej niż połowę środków finansowych koniecznych dla funkcjonowania organizacji w danym roku (tzn. na pozostałe 10 miesięcy), a zaledwie 19% organizacji miało zagwarantowane ponad 75% rocznego budżetu. Perspektywa stabilnego i pewnego finansowania na rok następny była dla zdecydowanej większości organizacji nieosiągalna. Fakt, że organizacje nie są pewne czy i jakie projekty będą realizować

³⁵ Za podstawowe źródła danych przedstawiających problemy organizacji pozarządowych przyjęte zostały dane z raportu GUS pochodzące z badań przeprowadzonych w 2014 roku i opublikowane w dokumencie *Sektor non-profit w 2014 r, Warszawa 2016* oraz dane z raportu *Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2018, Warszawa 2019*, opracowanego przez Stowarzyszenie Klon/Jawor. W zakresie analiz porównawczych wykorzystane zostały wyniki analogicznych badań prowadzonych przez oba podmioty w latach wcześniejszych.

w danym roku budżetowym, ma głębokie konsekwencje dla systematycznej realizacji strategii rozwoju, zatrudnienia i profesjonalizacji działania w określonym kierunku. Skutkuje to też niemożnością wdrażania właściwej polityki zatrudnienia, rozwoju zasobów infrastrukturalnych, budowania trwałych (wykraczających poza pojedyncze konsorcjum) relacji z partnerami.

W trakcie realizacji *Programu FIO 2014-2020* wielokrotnie napotkano ten problem w ramach współpracy z organizacjami realizującymi dofinansowane projekty. Zleceniobiorcy skupiali swoją uwagę na bieżącej realizacji zadań i ich rozliczeniu, nie zaś perspektywie finansowania działań realizowanych w przyszłości. Brak stabilności finansowania powoduje, że rezultaty bardzo wartościowych projektów nie zostają wykorzystane, gdyż organizacja nie posiada środków na kontynuację działalności w zakresie obejmowanym przez projekt. W tym kontekście utrzymanie możliwości, unikatowego pośród oferty administracji publicznej, dofinansowania rozwoju instytucjonalnego stanowi jedną z zasad *Programu NOWEFIO*.

Regranting i regionalizacja

Na poziomie lokalnym rodzi się spontanicznie szereg interesujących inicjatyw, które znajdują duże oparcie w społecznościach, w których się formują. W ich ramach realizowane są ważne dla wspólnoty lokalnej działania o charakterze misyjnym pozwalające obywatelom czuć realny wpływ na rozwiązywanie konkretnych problemów oraz dające im możliwość zaangażowania się w działania na rzecz społeczności lokalnej. Często jednak nie mogą się rozwinąć, ponieważ napotykać na bariery związane z dostępem do zewnętrznych źródeł finansowania oraz z niedostatkami w wiedzy i umiejętnościach menedżerskich ich członków (np. w kwestii jak działać, jak się organizować itd.). Potwierdzają to wyniki badań przeprowadzonych przez Stowarzyszenie Klon/Jawor. W 2018 r.:

- 30% organizacji pozarządowych były to organizacje młode – funkcjonujące krócej niż 5 lat,
- 49% organizacji miało siedzibę w miejscowości do 50 tys. mieszkańców,
- 35% organizacji działało w skali swojej społeczności lokalnej (gminy lub powiatu),
- 73% organizacji posiadało budżet niższy niż 100 tys. zł.

W związku z powyższym wskazanym dominującym lokalnym charakterem działań organizacji obywatelskich w Polsce, niezbędne jest więc kontynuowanie dedykowanego wsparcia dla działań samopomocowych, inicjatyw lokalnych, nieformalnych oraz młodych organizacji.

W ramach *Programu FIO 2014-2020* zrealizowany został Priorytet 1., dotyczący dofinansowania małych inicjatyw lokalnych w formie mikrograntów i w formule regrantingu. Doświadczenie realizacji Priorytetu 1. w ramach *Programu FIO 2014-2020* potwierdziło zasadność jego funkcjonowania oraz potrzebę kontynuacji w ramach obecnego *Programu NOWEFIO*.

Dotychczasowa pomoc udzielana w ramach Rządowego Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich w latach 2005-2007, Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich 2008, Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich 2009-2013 oraz Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020.

Fundusz Inicjatyw Obywatelskich powstał w 2005 r. w celu pobudzania oraz wspierania rozwoju inicjatyw obywatelskich z udziałem sektora organizacji pozarządowych. Przez pierwsze trzy lata funkcjonował jako program rządowy. W tym czasie złożono ok. 6 tys. ofert realizacji zadań, spośród których dofinansowano ok. 2 tys.

Po zakończeniu realizacji Rządowego Programu FIO 2005-2007 w 2008 r. utworzono rezerwę celową budżetu państwa pod nazwą Fundusz Inicjatyw Obywatelskich. W tej edycji Programu złożono w konkursach niemal 2 tys. wniosków, z których dotację otrzymały 842 wnioski.

Począwszy od 2009 r. konkurs działał jako *Program Operacyjny FIO na lata 2009–2013*. Przyjęty dokument gwarantował corocznie nie mniej niż 60 mln zł na wdrożenie konkursu FIO, w tym 57,6 mln zł zarezerwowanych na dotacje wspierające realizację zadań. W latach 2009–2012 odbyły się cztery konkursy, w ramach których wpłynęło łącznie 14,8 tys. ofert, z czego dofinansowanie otrzymało 2,5 tys. podmiotów.

W latach 2014-2020 program kontynuowany był pod nazwą *Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014-2020*. W kończącej się perspektywie finansowania utrzymano roczną wysokość środków przeznaczanych na realizację Programu – w wysokości 60 mln zł. W latach 2014-2020 w otwartych konkursach ofert wpłynęło łącznie ok. 26 tys. ofert, z czego dofinansowanie otrzymało ok. 3,6 tys.

Reasumując w ramach kolejnych edycji FIO, w latach 2005–2020 wpłynęło blisko 50 tys. ofert, z których ponad 9,1 tys. uzyskało dofinansowanie. Łącznie na dotacje przeznaczono ponad 861 mln zł. Rosnące zainteresowanie Programem FIO potwierdzone liczbą corocznie składanych ofert uzasadnia potrzebę kontynuacji Programu FIO oraz zwiększenie wysokości środków przeznaczanych na jego realizację.

Na podstawie analizy sprawozdań z poszczególnych lat realizacji Programu FIO (2014, 2015, 2016, 2017 i 2018)³⁶ należy stwierdzić, że:

1. Występuje stałe zróżnicowanie regionalne, jeśli chodzi o zainteresowanie Programem FIO (wyrażone liczbą składanych ofert) oraz współczynnik sukcesu (odsetek ofert, które uzyskały dofinansowanie). Do grupy województw, z których organizacje najczęściej aplikują o środki oraz częściej je uzyskują, należą: mazowieckie, małopolskie, dolnośląskie i lubelskie. Najniższą liczbą składanych ofert oraz najniższym współczynnikiem sukcesu cechują się natomiast województwa opolskie, kujawsko-pomorskie, podlaskie i świętokrzyskie.
2. Jednym z założeń Programu FIO jest wspieranie organizacji z mniejszych ośrodków, które mają ograniczony dostęp do różnych instrumentów wsparcia. Na przestrzeni lat 2014-2017 odsetek ofert składanych przez organizacje z małych miejscowości (do 10 tys. mieszkańców) kształtował się na poziomie około 35%³⁷. Ze sprawozdania z realizacji Programu FIO w 2018 r. wynika, że 63,6% dofinansowanych ofert złożyły organizacje z mniejszych ośrodków (przy czym definicja „małego ośrodka” to – zgodnie ze strategicznymi kryteriami oceny ofert w ramach FIO 2018 – nie więcej niż 25 tys. mieszkańców lub powyżej 25 tys., ale nie więcej niż 50 tys.).
3. W latach 2014-2018 wyraźnie największą popularnością cieszył się Priorytet 2. „Aktywne społeczeństwo”, a w jego ramach kierunek „Wspieranie aktywnych form integracji społecznej”. Jednocześnie w latach tych znacznie mniejsze zainteresowanie dotyczyło Priorytetu 3. „Aktywni obywatele” oraz Priorytetu 4. „Silne organizacje pozarządowe”.

2.5. Organizacje w dobie pandemii

Wydarzenie bez precedensu, jakim na początku 2020 roku stała się pandemia koronawirusa COVID-19, diametralnie zmieniło codzienne funkcjonowanie milionów Polaków, ale także większości społeczeństw na świecie. Wprowadzane przez władze państwowe kolejne ograniczenia funkcjonowania życia społecznego, których celem było zmniejszenie rozprzestrzeniania się choroby, oznaczały zamknięcie ludzi w domach, zredukowanie kontaktów społecznych, przeniesienie ogromnej części aktywności zawodowej i prywatnej do

³⁶ <https://www.niw.gov.pl/nasze-programy/fio-2/dokumenty/> [dostęp: 20.04.2020 r.].

³⁷ Ibidem, str. 8.

Internetu, zamrożenie wielu dotychczasowych działań. Zmiany te dotknęły oczywiście także funkcjonowania organizacji pozarządowych.

Pandemia COVID-19 dezorganizując życie społeczne i gospodarcze wywiera negatywny wpływ także na funkcjonowanie organizacji pozarządowych. Organizacje te są partnerem i realizatorem wielu zadań publicznych, natomiast w większości nie posiadają ani rezerw finansowych ani źródeł dochodu, które umożliwiłyby im przetrwanie w obecnej sytuacji, a także napotykają inne problemy związane z ich funkcjonowaniem.

Dokładne skutki stanu epidemii, jaki objął bardzo wiele dziedzin sfery przedsiębiorczości i działalności pożytku publicznego, oraz wprowadzonych ograniczeń i zasad bezpieczeństwa zostaną oszacowane zapewne w sposób metodyczny, gdy zaspokojone zostaną najpilniejsze potrzeby w tych obszarach życia społecznego, które ponoszą największe, wymierne straty. Jednak już dziś pierwsze, wstępne dane pokazują obraz ograniczenia działalności organizacji pozarządowych w Polsce na skutek pandemii.

Pandemia koronawirusa wpłynęła na funkcjonowanie organizacji pozarządowych w różnym stopniu – część stowarzyszeń i fundacji nadal prowadzi swoje dotychczasowe działania, inne je zmodyfikowały, ograniczyły lub zawiesiły. „33% organizacji podaje, że zaprzestało wszystkich dotychczasowych działań. Kolejne 27% to organizacje, które zawiesiły większość swoich aktywności. Oznacza to, że ponad połowa sektora pozarządowego nie prowadzi większości swoich działań sprzed pandemii.”³⁸ Jak dalej podaje Stowarzyszenie Klon/Jawor najwięcej działań zostało zawieszonych lub odwołanych na wsiach i w małych miejscowościach. Zawieszenie lub kontynuowanie dotychczasowych działań organizacji jest także powiązane ze sferą pożytku publicznego, w której organizacja działa. Udział organizacji, które zawiesiły wszystkie lub większość działań jest największy wśród organizacji sportowych (80%), kulturalnych (73%), zajmujących się rozwojem lokalnym (60%) oraz ochroną zdrowia (58%)³⁹.

Pandemia wpłynęła nie tylko na ograniczenie bądź zawieszenie dotychczas prowadzonych przez organizacje działań, ale też na podjęcie przez nie nowych wyzwań. Chodzi tu o nowe zadania, które organizacja w konsekwencji bieżącej sytuacji zdecydowała się podjąć – czy to wobec swoich dotychczasowych czy też nowych grup odbiorców. 49% organizacji podjęło lub planuje podjąć nowe działania w reakcji na pandemię⁴⁰.

³⁸ 2020. Organizacje pozarządowe wobec pandemii. Raport z badań, s. 8. <https://wro-ngo.pl/raport-organizacje-pozarzadowe-wobec-pandemii/> [dostęp: 17.07.2020 r.].

³⁹ Ibidem, s. 11.

⁴⁰ Ibidem, s. 14.

Na wniosek Przewodniczącego Komitetu ds. Pożytku Publicznego (dalej: Przewodniczący Komitetu) Rząd włączył organizacje pozarządowe do systemu wsparcia w związku z przeciwdziałaniem skutkom pandemii. Na system wsparcia składają się rozwiązania legislacyjne zrównujące organizacje obywatelskie prowadzące działalność w formie pożytku publicznego z sytuacją przedsiębiorców oraz nowe, bardziej elastyczne zasady realizacji zadań publicznych⁴¹. Rząd objął także organizacje pozarządowe, które dotknęły ograniczenia stanu epidemii, programem, którego celem jest wsparcie bytu instytucjonalnego organizacji społeczeństwa obywatelskiego zagrożonego w wyniku wystąpienia nieprzewidzianych sytuacji i zdarzeń związanych z bieżącą sytuacją epidemiczną oraz wsparcie ich działań dotyczących przeciwdziałania COVID-19⁴².

Niezależnie jednak od doraźnego wsparcia w czasie pandemii, jakie otrzymały organizacje obywatelskie, Program NOWEFIO konstruowany w tym czasie powinien uwzględniać doświadczenia wynikające z tej sytuacji.

⁴¹ P. Gliński, W. Kaczmarczyk (2020), *op. cit.*

⁴² Program Wsparcia Doraźnego Organizacji Pozarządowych w Zakresie Przeciwdziałania Skutkom COVID-19, załącznik do uchwały nr 48/2020 Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2020 roku, str. 5.

3. Ocena szacunkowa (ewaluacja ex ante) Programu NOWEFIO

Zgodnie z art. 15 ust. 6 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, dla każdego programu instytucja opracowująca program przygotowuje przed jego przyjęciem raport ewaluacyjny, zawierający uprzednią ewaluację skuteczności i efektywności realizacji programu. Wyniki ewaluacji *ex ante* zostały uwzględnione w treści Programu NOWEFIO. Ewaluacja *ex ante* została przeprowadzona w pierwszym półroczu 2020 r. Raport z ewaluacji jest umieszczony na stronie www.gov.p/web/pozytek oraz www.niw.gov.pl.

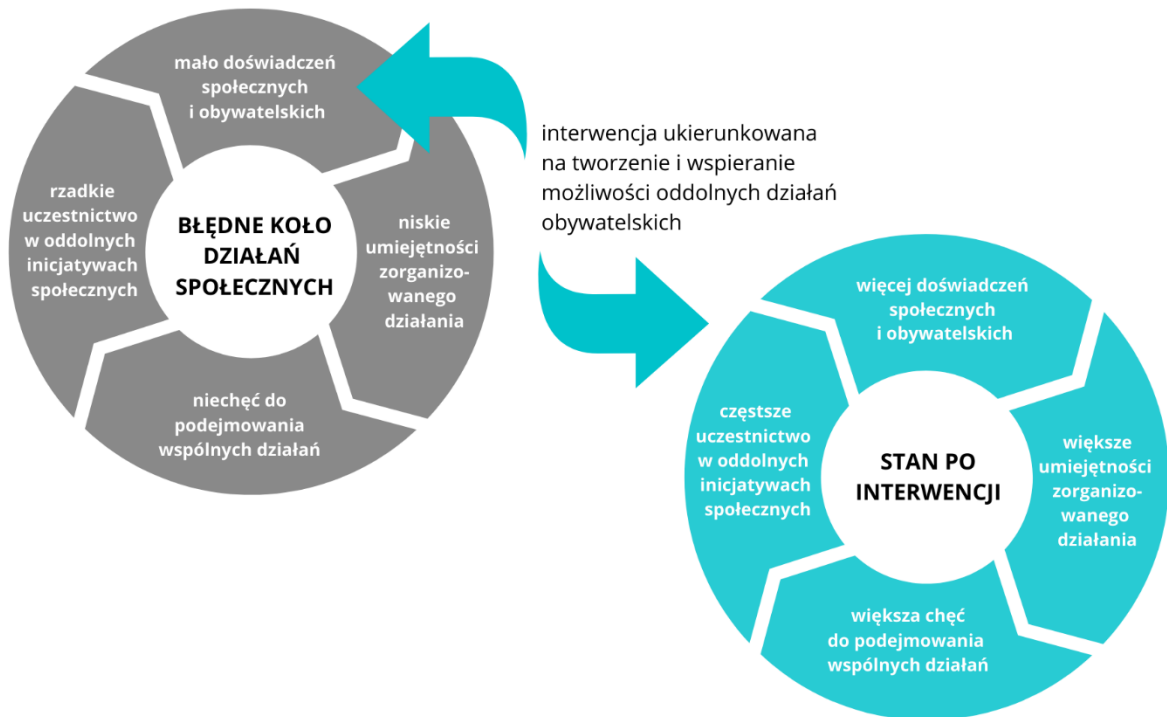
Celem ewaluacji była ocena założeń Programu NOWEFIO w kontekście przyjętej logiki interwencji, czyli mechanizmu łączącego zidentyfikowane wyzwania dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i odpowiadające im potrzeby z proponowanymi działaniami i oczekiwanymi rezultatami.

Cele szczegółowe badania dotyczyły przeprowadzenia:

1. analizy czy propozycje zawarte w projekcie Programu NOWEFIO odpowiadają na wyzwania dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego na najbliższe lata;
2. oceny poszczególnych elementów projektu Programu NOWEFIO: celu głównego, priorytetów, działań, wskaźników i budżetu;
3. oceny spójności zewnętrznej projektu Programu NOWEFIO;
4. oceny spójności wewnętrznej projektu Programu NOWEFIO.

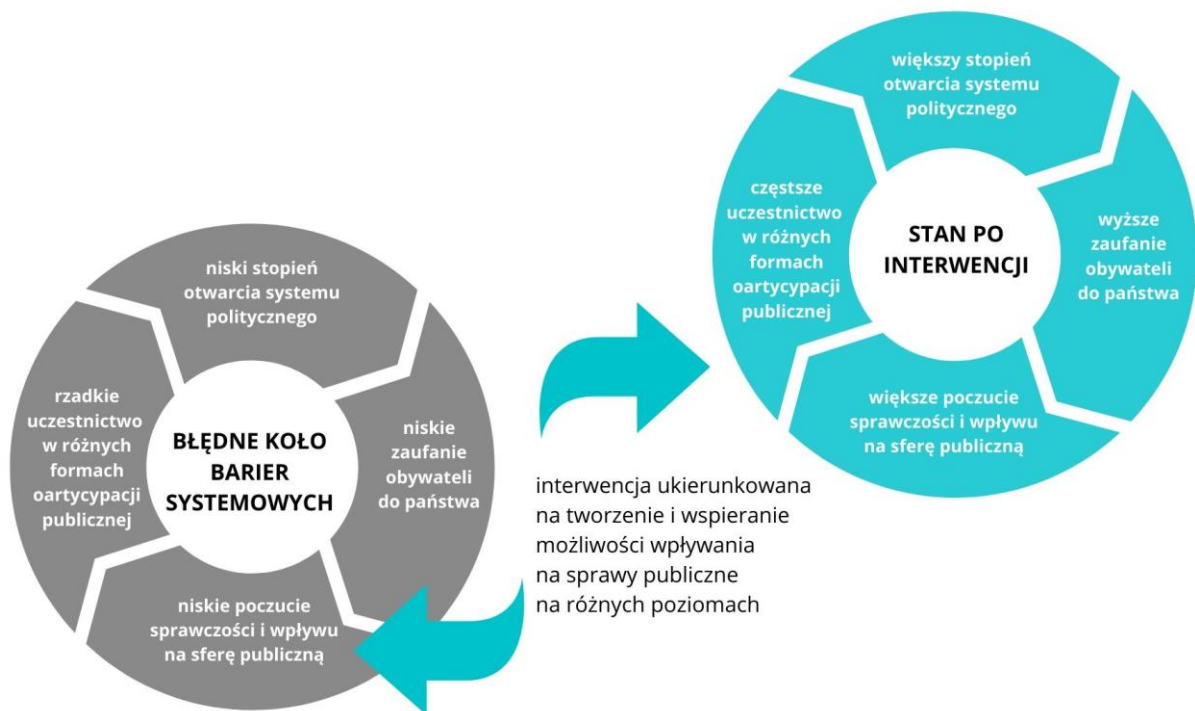
Na podstawie raportu z ewaluacji zaprezentowana została następująca logika interwencji Programu NOWEFIO.

Diagram 3: Błędne koło działań dla społeczności – propozycja miejsca i zakresu interwencji

Źródło: Raport końcowy z ewaluacji ex-ante „Założeń do Programu Funduszu Inicjatyw Obywatelskich na lata 2021-2030”, Question Mark, Biuro Badań Społecznych, Łódź 2020, s. 71.

Diagram 4: Błędne koło barier systemowych – propozycja miejsca i zakresu interwencji

Źródło: Raport końcowy z ewaluacji ex-ante „Założeń do Programu Funduszu Inicjatyw Obywatelskich na lata 2021-2030”, Question Mark, Biuro Badań Społecznych, Łódź 2020, s. 72.

4. Cele Programu NOWEFIO

4.1. Cel główny Programu NOWEFIO

Głównym celem Programu jest zwiększenie zaangażowania obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne przez poprawę samoorganizacji społecznej, wzrost znaczenia sektora obywatelskiego w życiu publicznym oraz wzmocnienie instytucjonalne sektora obywatelskiego w Polsce.

Przyjęty w założeniach Programu wysoki poziom ogólności w określaniu celów i szeroki zakres działań i inicjatyw, które mogą zostać objęte wsparciem gwarantują, że NOWEFIO posłuży rozwojowi różnorodnych form organizacyjnych i aktywności wchodzących w zakres szeroko rozumianego społeczeństwa obywatelskiego w Polsce. Ten szeroko i ogólnie sformułowany cel główny wraz z podporządkowanymi mu celami szczegółowymi Programu powinien przełożyć się również na dużą różnorodność organizacji mogących wnioskować o wsparcie w ogłaszanych konkursach ofert.

4.2. Cele szczegółowe Programu NOWEFIO

Cel szczegółowy 1.: Poprawa samoorganizacji społecznej

Upowszechnianie aktywności społecznej jest niezbędnym warunkiem kształtowania dojrzałego społeczeństwa obywatelskiego. Kształtowanie postaw obywatelskich, zaangażowanie obywateli w działania z zakresu m.in. integracji społecznej, kultury, podtrzymywania i upowszechniania tradycji narodowej, pielęgnowania polskości oraz rozwoju świadomości narodowej i obywatelskiej, dziedzictwa narodowego i regionalnego, wspierania rodziny, edukacji i wychowania młodego pokolenia, sportu, upowszechnienie idei wolontariatu i członkostwa w inicjatywach społecznych, są obszarami, w ramach których można zachęcić obywateli i organizacje społeczne do zwiększenia zaangażowania w życie publiczne.

Na poziomie lokalnym rodzi się spontanicznie szereg interesujących inicjatyw, które znajdują duże oparcie w społecznościach, w których się formują. W ich ramach realizowane są ważne dla wspólnoty lokalnej działania o charakterze misyjnym pozwalające obywatelom czuć realny wpływ na rozwiązywanie konkretnych problemów oraz dające im możliwość zaangażowania się w działania na rzecz społeczności lokalnej. Często jednak inicjatywy te nie mogą się rozwinąć, ponieważ napotykają na bariery związane z dostępem do zewnętrznych źródeł finansowania

oraz z niedostatkami wiedzy i umiejętności ich członków (np. w kwestii jak działać, jak się organizować itd.).

Niezbędne jest więc wsparcie działań samopomocowych, inicjatyw lokalnych, nieformalnych oraz młodych organizacji pozarządowych, które nie mają doświadczenia oraz umiejętności w zakresie ubiegania się o środki publiczne.

Działania realizowane w tym obszarze mają na celu przede wszystkim pomóc zaistnieć niewielkim, nowym przedsięwzięciom realizowanym dla wspólnot lokalnych. W przypadku inicjatyw oddolnych wskazane jest wykorzystanie mechanizmu regrantingu i wspieranie ich w formule małych grantów, animacji, doradztwa czy szkoleń. Skutkować to powinno zwiększeniem możliwości podejmowania inicjatyw oddolnych na rzecz społeczności lokalnej przez grupy nieformalne i małe organizacje.

Wzrost liczby obywateli angażujących się społecznie wymaga wzmocnienia działań NGO w zakresie angażowania społeczności lokalnych oraz współpracy międzysektorowej. Wspierane będą przedsięwzięcia dotyczące różnych obszarów pożytku publicznego, które w możliwie dużym stopniu pozwalają na angażowanie członków lokalnej społeczności w przedsięwzięcia podejmowane na szczeblu lokalnym. Ich celem ma być umożliwienie rozwijania kompetencji społecznych u obywateli, stwarzanie warunków do długofalowej współpracy, a nie tylko jednorazowego, akcyjnego zaangażowania. Doprowadzić to powinno do stworzenia trwałych więzi współpracy.

Program NOWEFIO ma przez wsparcie udzielane organizacjom obywatelskim przyczynić się do poprawy samoorganizacji społecznej. Dzięki realizacji działań zmierzających do osiągnięcia wyodrębnionego celu szczegółowego 1. spodziewane jest zwiększenie możliwości oddolnych działań obywatelskich, tworzenie społecznych więzi zaufania i samoorganizacji, a w konsekwencji budowanie i rozwój kapitału społecznego. Wspierane działania pozwolą na przełamywanie stereotypu błędnego koła działań dla społeczności wynikającego z niedostatecznej wiedzy o tym jak działać i zbyt małej liczby okazji by działać.

Cel szczegółowy 2.: Wzrost znaczenia sektora obywatelskiego w życiu publicznym

Ważny dla osiągnięcia poprawy procesów partycypacji publicznej obywateli jest wzrost poczucia sprawczości wśród obywateli, czyli przekonania, że dzięki własnym lub wspólnym działaniom można osiągnąć oczekiwane rezultaty. Niskie poczucie sprawczości skutkuje

bowiem niechęcią do podejmowania inicjatyw ze względu na poczucie, że podejmowane działania „z założenia” skazane są na niepowodzenie. Związane jest to ze słabością edukacji obywatelskiej oraz niskimi kompetencjami obywatelskimi uniemożliwiającymi efektywne, oparte na współpracy z innymi ludźmi angażowanie się w podejmowane działania oraz wykazanie solidarności i zainteresowania rozwiązywaniem problemów stojących przed lokalnymi i szerszymi społecznościami.

Obecność obywateli i organizacji obywatelskich w życiu publicznym, w procesach kształtowania polityk publicznych i podejmowania decyzji, wspierania dialogu obywatelskiego, procesów konsultacji, tworzenia forum debaty publicznej, budowania potencjału organizacji przez kształtowanie wizerunku organizacji obywatelskich w przestrzeni publicznej, jest warunkiem kształtowania zasad demokratycznych w państwie na różnych jego szczeblach, począwszy od rządu krajowego aż po szczebel samorządności lokalnej. Należy zatem nieustannie stwarzać przestrzeń do takiej obecności, tworzyć warunki do współdziałania obywateli zrzeszonych w organizacjach pozarządowych z władzami i administracją publiczną w realizacji dobra wspólnego.

Jednym z warunków powodzenia aktywnej obecności obywateli i organizacji obywatelskich w życiu publicznym jest tworzenie odpowiednich warunków instytucjonalnych, w tym wspieranie istniejących i tworzenie nowych jednostek pomocniczych samorządu terytorialnego i instytucji dialogu obywatelskiego, w tym rad działalności pożytku publicznego, rad młodzieżowych i senioralnych przy jednostkach samorządu terytorialnego, rad sołectkich, osiedlowych, konsultacyjnych, komisji dialogu społecznego. Działania wspierane w ramach realizacji celu szczegółowego 2. Programu NOWEFIO – zmierzające do wzrostu znaczenia sektora organizacji obywatelskich w życiu publicznym – przyczynią się zarazem do zwiększenia przejrzystości życia publicznego oraz zwiększenia wpływu obywateli na kształtowanie polityk publicznych.

Cel szczegółowy 3.: Wzmocnienie instytucjonalne sektora obywatelskiego w Polsce

Organizacje obywatelskie, aby nie były tylko enklawami aktywności społecznej, muszą angażować się w działania mające na celu budowę szeroko pojętego kapitału społecznego. Dynamiczny rozwój skutecznych organizacji pozarządowych zaangażowanych w rozwiązywanie problemów lokalnych wymaga systematycznego podnoszenia kompetencji osób w nich działających. Wzmocnienia wymaga także sprawność i efektywność funkcjonowania struktur

organizacyjnych tych podmiotów. Istotne jest zatem budowanie wszechstronnego potencjału instytucjonalnego organizacji obywatelskich wykraczającego poza perspektywę indywidualnych przedsięwzięć i projektów, wspieranie realizacji inicjatyw wspólnych prowadzonych przez partnerstwa organizacji, tworzenia porozumień i sformalizowanych partnerstw organizacji pozarządowych, federacji i konfederacji organizacji obywatelskich. W taki sposób głos organizacji stanie się bardziej słyszalny, a ich uczestnictwo życiu publicznym bardziej skuteczne. Program NOWEFIO ma przez wsparcie udzielanie organizacjom obywatelskim przyczynić się do wzmocnienia instytucjonalnego sektora pozarządowego w Polsce.

5. Priorytety Programu NOWEFIO

Projekty realizowane w ramach Programu NOWEFIO muszą zakładać zaangażowanie społeczności lokalnej w działania projektowe. Projekty nie mogą mieć na celu jedynie pozyskiwania środków na dostarczanie konkretnych usług poszczególnym grupom obywateli, ale winny dążyć do aktywizacji społecznej lokalnych społeczności. Taka formuła Programu ma za zadanie doprowadzić do sytuacji, w której organizacje pozarządowe nie będą koncentrowały swoich wysiłków na pozyskiwaniu środków publicznych (przez realizację zadań publicznych), co prowadzi do stopniowego spadku ich zainteresowania angażowaniem obywateli w swoje działania, ale będą działały na rzecz formowania postaw obywatelskich.

Wsparcie w ramach Programu NOWEFIO zostanie udzielone w strukturze czterech priorytetów, podobnie jak w Programie FIO 2014-2020. Priorytety zostały wyodrębnione wyraźniej niż dotychczas. Tematyka poszczególnych priorytetów lepiej odpowiada celom szczegółowym Programu i granice między nimi zostały zaznaczone w taki sposób, aby potencjalni wnioskodawcy nie mieli wątpliwości w który segment wsparcia mogą wpisać się ze swoją propozycją projektową.

Niemal w niezmiennym kształcie został utrzymany dotychczasowy Priorytet 1., zwany potocznie regrantingowym. Ewaluacje wcześniejszych perspektyw programowych, jak też powszechna w sektorze opinia, potwierdzają znaczenie tego Priorytetu dla wspierania mikro-inicjatyw. Taką w efekcie zaproponowano nazwę tego Priorytetu w strukturze Programu NOWEFIO. Wsparcie udzielone w Priorytecie 1. odnosi się do pierwszego celu szczegółowego, jakim jest poprawa samoorganizacji społecznej. W ramach Priorytetu 2. Organizacje obywatelskie na rzecz dobra wspólnego wspierają już istniejące organizacje pozarządowe. Realizacja zadań w tym Priorytecie ma być zachętą dla organizacji do własnego rozwoju, rozbudowywania bazy członkowskiej, wolontariatu, materialnych i niematerialnych zasobów służących realizacji ich misji i celów statutowych pożytku publicznego. Wsparcie udzielone w tym priorytecie odnosi się podobnie jak w przypadku Priorytetu 1. do celu szczegółowego: Poprawa samoorganizacji społecznej. Uczestnictwo organizacji pozarządowych w zadaniach dofinansowanych w ramach Priorytetu 3. Organizacje obywatelskie w życiu publicznym dotyczy partycypacji publicznej i zwiększenia obecności obywateli i organizacji obywatelskich w kształtowaniu polityk publicznych na każdym etapie procesu ich planowania, realizacji i ewaluacji. W ramach tego Priorytetu wsparcie uzyskują także niezwykle ważne

w demokracji instytucje dialogu obywatelskiego i instytucje pomocnicze jednostek samorządu terytorialnego. Wsparcie udzielone w tym priorytecie odnosi się do celu szczegółowego 2: Wzrost znaczenia sektora obywatelskiego w życiu publicznym. Wreszcie w Priorytecie 4. Wzmocnienie kompetencji organizacji obywatelskich organizacje uzyskają wsparcie dot. powiększania swoich kompetencji, w tym zasobów, wypracowywania i realizowania strategii, przede wszystkim fundraisingowych. Organizacje będą także wspierane w zadaniu tworzenia i rozwijania współpracy, także sformalizowanej w postaci związków organizacji, partnerstw, federacji, itp. W tym zakresie działania Programu NOWEFIO są komplementarne z PROO. Wsparcie udzielone w tym priorytecie odnosi się do celu szczegółowego 3. Wzmocnienie instytucjonalne sektora obywatelskiego w Polsce. Ponadto każda organizacja realizująca zadanie w ramach Programu NOWEFIO będzie mogła uzyskać dofinansowanie swego rozwoju instytucjonalnego, co jest zgodne z ww. celem szczegółowym Programu.

Jak wspomniano na wstępie, opisana powyżej struktura Programu NOWEFIO przypomina dotychczasową logikę interwencji, zmiana polega natomiast na wyraźnym rozdzieleniu Priorytetu 2. Organizacje obywatelskie na rzecz dobra wspólnego i Priorytetu 3. Organizacje obywatelskie w życiu publicznym. Ponadto Priorytet 4. Wzmocnienie kompetencji organizacji obywatelskich został mocniej dookreślony z uwagi na jego komplementarność z PROO.

W ramach Programu NOWEFIO możliwa jest realizacja wszelkich działań objętych opisanym w art. 4 UoDPPIW zakresem zadań składających się na sferę zadań publicznych.

Priorytet 1.: Mikro-inicjatywy

Priorytet 1. jest przeznaczony dla organizacji małych, o zasięgu lokalnym i młodych stażem działania oraz grupom nieformalnym. Priorytet 1. powinien umożliwić tego typu podmiotom otrzymanie dotacji na realizację planowanych działań i projektów. Działania realizowane w tym obszarze mają na celu przede wszystkim pomóc zaistnieć niewielkim, nowym przedsięwzięciom realizowanym dla wspólnot lokalnych.

W ramach realizowanych zadań niezbędne jest:

- wykorzystanie mechanizmu regrantingu i wspieranie inicjatyw lokalnych w formule małych grantów oraz

- prowadzenie działań o charakterze animacyjnym i edukacyjnym, mających na celu profesjonalizację, zwiększenie potencjału i trwałości oddolnych inicjatyw w społecznościach lokalnych przez kompetencyjne i organizacyjne wzmocnienie liderów lokalnych i realizowanych przez nich działań.

W ramach Priorytetu 1. należy umożliwić rozwój małym inicjatywom lokalnym na terytorium całej Polski. W każdym województwie zostanie wybrany przynajmniej jeden operator regrantingu terytorialnego obejmującego zasięgiem swojego oddziaływania całe województwo – „regranting wojewódzki”. Operator regrantingu wojewódzkiego w Priorytecie 1. zapewni dostęp do środków Programu NOWEFIO małym inicjatywom lokalnym niezależnie od rodzaju realizowanej działalności statutowej pożytku publicznego.

Niezależnie od wspierania małych inicjatyw lokalnych w formule regrantingu wojewódzkiego możliwe będzie uzyskanie wsparcia w ramach „regrantingu tematycznego” Dotyczy to w szczególności sytuacji, gdy inicjatywy o zbieżnej specyfice działania, które powinny zostać objęte systemem wsparcia, znajdują się na obszarze więcej niż jednego województwa. Podobnie rzecz może dotyczyć silnie zintegrowanych inicjatyw lokalnych na obszarach przygranicznych województw.

Priorytet 2.: Organizacje obywatelskie na rzecz dobra wspólnego

W ramach Priorytetu 2. wspierana będzie aktywność społeczna na rzecz dobra wspólnego, realizowana przez obywateli działających w strukturach organizacji obywatelskich. Projekty realizowane w ramach tego Priorytetu powinny pozwolić na zwiększanie aktywności i samoorganizacji obywatelskiej w efekcie przyczyniając się do budowania i powiększania kapitału społecznego (tworzenia więzi społecznych, budowania zaufania, aktywności wolontariackiej w organizacjach obywatelskich). W ramach Priorytetu dozwolona jest realizacja inicjatyw zawierających się we wszystkich sferach działalności pożytku publicznego.

Szczególnie cenne i pożądane w ramach Priorytetu 2. będą projekty angażujące obywateli w działania na rzecz rozwiązywania ważnych kwestii lokalnych. Efektem takich działań powinno być zwiększanie aktywności społecznej i obywatelskiej w formie zorganizowanej działalności organizacji obywatelskich, pozyskiwanie nowych członków, współpracowników, wolontariuszy dla organizacji.

W ramach Priorytetu 2. realizowane będą także projekty wspierające aktywne formy integracji społecznej, włączające przedstawicieli grup wykluczonych w życie społeczne i obywatelskie. Ich

efektem powinno być zwiększenie aktywności społecznej i obywatelskiej grup wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Do działań wspieranych w ramach Priorytetu 2. należeć będą także projekty w zakresie edukacji obywatelskiej.

Priorytet 3.: Organizacje obywatelskie w życiu publicznym

Projekty realizowane w ramach Priorytetu 3. powinny przyczyniać się do zwiększania obecności organizacji obywatelskich w życiu publicznym, wspierania dialogu obywatelskiego, procesów konsultacji, tworzenia forum debaty publicznej, budowania potencjału organizacji przez kształtowanie wizerunku organizacji obywatelskich w przestrzeni publicznej.

W ramach Priorytetu 3. wspierane będą działania w zakresie kształtowania polityk publicznych na poziomie lokalnym, regionalnym, a jeśli będzie to uzasadnione specyfiką projektu – także na poziomie krajowym. Dotyczyć to może m.in. polityki społecznej, wspierania rodzin i systemu pieczy zastępczej, polityki kulturalnej, podtrzymywania i upowszechniania tradycji narodowej, pielęgnowania polskości, świadomości narodowej i obywatelskiej, zachowania dziedzictwa narodowego, regionalnego i lokalnego, polityki edukacyjnej, wychowania młodego pokolenia, kształtowania wśród młodych ludzi postaw propaństwowych i obywatelskich, polityki dotyczącej obecności obywateli w życiu publicznym. W ramach tego priorytetu przewiduje się wspieranie tworzenia i aktywnej działalności jednostek pomocniczych samorządu terytorialnego i instytucji dialogu obywatelskiego, w tym rad działalności pożytku publicznego, rad młodzieżowych i senioralnych przy jednostkach samorządu terytorialnego, rad sołeckich, osiedlowych, konsultacyjnych, komisji dialogu społecznego.

Projekty realizowane w ramach Priorytetu 3. powinny także zmierzać do angażowania mieszkańców (obywateli) w różne formy konsultacji społecznych dotyczących kształtowania budżetu ze szczególnym uwzględnieniem budżetu obywatelskiego, zagospodarowania przestrzennego oraz tworzenia prawa miejscowego. W szczególny sposób wspierane będą takie działania, które prowadzą do stworzenia trwałych rozwiązań instytucjonalnych, wzorów działań, które mogą być aplikowane także w innych społecznościach lokalnych.

Do działań, które będą wspierane w ramach Priorytetu 3. należą także wszelkie formy wymiany informacji między organizacjami obywatelskimi i władzami publicznymi, zwłaszcza takie, które

prowadzą do stworzenia trwałych rozwiązań instytucjonalnych w zakresie polityki informacyjnej.

Priorytet 4.: Wzmocnienie kompetencji organizacji obywatelskich

Projekty realizowane w ramach Priorytetu 4. powinny przyczyniać się do poprawy zarządzania w organizacjach obywatelskich, budowania struktur, tworzenia i doskonalenia zasobów, tworzenia i rozwijania strategii działania organizacji, w tym strategii fundraisingowych, wypracowywania i wdrażania standardów działania organizacji, dotyczących np. zarządzania, oceny skuteczności działań organizacji, przejrzystości i otwartości, w tym upowszechniania w przystępny i przejrzysty sposób informacji o prowadzonych działaniach, kosztach i źródłach finansowania, kosztach pozyskiwania funduszy.

W ramach Priorytetu 4. możliwe będzie wspieranie tworzenia i rozwijania porozumień, związków, federacji, konfederacji organizacji obywatelskich.

Aktywna polityka informacyjna i komunikacyjna organizacji obywatelskich, upowszechnianie informacji o działaniach organizacji, wspieranie społecznych kampanii informacyjnych to rodzaj działań, które także będą wspierane w ramach Priorytetu 4.

Priorytet 5.: Pomoc techniczna

Podstawowym celem pomocy technicznej jest zapewnienie właściwego zarządzania, wdrażania oraz promocji Programu NOWEFIO. Priorytet 5. ma na celu zapewnienie wsparcia procesów zarządzania i wdrażania, jak również efektywne wykorzystanie zasobów Programu NOWEFIO, zgodne z prawem i z polityką rozwoju w szczególności przez:

1. utrzymanie wysokiej jakości i spójności działań związanych z wdrażaniem Programu NOWEFIO;
2. zagwarantowanie zgodności wdrażanych projektów z regulacjami i polityką rozwoju;
3. wprowadzenie i realizację odpowiednich, zgodnych ze standardami, procedur zarządzania i kontroli (w tym zapewnienie ekspertów, których zadaniem będzie wsparcie w ocenie ofert w ramach konkursów);
4. organizację systemu działań o charakterze edukacyjno-informacyjnym na temat Programu NOWEFIO oraz społeczeństwa obywatelskiego;
5. wdrożenie i organizację systemu narzędzi informatycznych dla sprawnego zarządzania i realizacji działań.

Zarządzanie, wdrażanie, monitorowanie i ewaluacja oraz kontrola działań planowanych w ramach Programu NOWEFIO wymagają posiadania odpowiedniego potencjału i zdolności od instytucji zaangażowanej w wyżej wymienione działania. Aby sprostać tym wysokim wymaganiom, na wszystkich etapach wdrażania musi być zapewniony personel odpowiedzialny za te zadania, posiadający odpowiednie kompetencje, przeszkolony i dysponujący odpowiednimi środkami na realizację wyznaczonych zadań.

Pomoc techniczna służyć będzie także zapewnieniu:

1. technicznego i finansowego funkcjonowania Komitetu Sterującego-Monitorującego Program NOWEFIO (dalej: KSM);
2. oceny merytorycznej i selekcji projektów przeznaczonych do dofinansowania w ramach Programu NOWEFIO;
3. działań o charakterze ewaluacyjnym, monitoringu oraz audytu projektów realizowanych w ramach Programu NOWEFIO;
4. współpracy krajowej oraz ponadnarodowej, wymiany doświadczeń i multiplikacji dobrych praktyk;
5. opracowania analiz przekrojowych dotyczących funkcjonowania Programu NOWEFIO;
6. finansowania publikacji w ramach Biblioteki Pożytku Publicznego.

Zasady ogólne (horyzontalne) Programu NOWEFIO

Rozwój instytucjonalny – w ramach dofinansowanych zadań, ich realizatorzy powinni uwzględniać kwestie związane z działaniami mającymi na celu rozwój instytucjonalny organizacji, tak by dążyć do zapewnienia ciągłości, stabilności i przewidywalności finansowania przyszłych działań, a także wykorzystania w przyszłości osiągniętych rezultatów. Organizacja, która otrzyma dofinansowanie w jednym z czterech priorytetów może jednocześnie ubiegać się o grant instytucjonalny w wysokości do 20% dofinansowania na realizację zadania.

Partnerstwo – realizacja zadań publicznych przez organizacje pozarządowe powinna pobudzać do zawierania partnerstw i wywoływać efekt synergii. Dzięki realizacji działań partnerskich, także na skalę międzynarodową, mogą być zawiązywane relacje współpracy procentujące nawet po zakończeniu realizacji projektu dofinansowanego w ramach Programu NOWEFIO. Dopuszczalne jest wprowadzenie w regulaminach konkursów preferencji dla projektów partnerskich.

Innowacyjność - w ramach Programu NOWEFIO możliwa jest realizacja projektów o charakterze eksperymentalnym (o wyższym stopniu ryzyka), których podstawową ideą jest przeprowadzenie eksperymentu i uzyskanie wyniku.

Zrównoważony rozwój sektora obywatelskiego – w obszarze pożytku publicznego wartością nadrzędną jest kształtowanie takich warunków społecznych, w których rozwijać się mogą inicjatywy duże i małe, doświadczone i nowe, ze wszystkich regionów kraju i niezależnie od sfery pożytku publicznego. Program NOWEFIO przez tworzenie warunków realizacji poszczególnych inicjatyw powinien sprzyjać równomiernemu rozwojowi trzeciego sektora.

Dywersyfikacja regionalna – dostępność środków w ramach Programu powinna być możliwie równa we wszystkich regionach kraju mając przy tym na uwadze potencjał społeczno-demograficzny regionu. Dopuszczalne jest wprowadzenie w regulaminach konkursów „kopert” regionalnych, w ramach których poszczególnym województwom przyznana zostanie minimalna alokacja środków uzależniona od potencjału społeczno-demograficznego i nasycenia regionu działalnością organizacji obywatelskich.

Zmniejszanie barier dostępu – organizacje pozarządowe z niewielkich ośrodków, z dala od centrów życia społecznego, bez dostatecznych zasobów mają utrudniony dostęp do środków publicznych. W ramach Programu NOWEFIO dopuszczalne jest wprowadzenie w regulaminach konkursów preferencji dla organizacji małych i z mniejszych miejscowości. Wniesienie wkładu własnego należy traktować jako możliwość wynikającą ze specyfiki projektu, a nie wymóg formalny. Jeżeli organizacja wnosi do projektu wkład własny (w szczególności osobowy lub rzeczowy) należy ten fakt oceniać w związku ze specyfiką projektu.

Regranting – w ramach Priorytetu 1. Programu NOWEFIO przewiduje się zastosowanie instrumentu przewidzianego w art. 16 ust. 7 UoDPiW, tzw. „regrantingu”, w ramach którego zostaną wybrani operatorzy o zasięgu regionalnym lub tematycznym, którzy będą odpowiedzialni za realizację projektów polegających na zleceniu wykonywania określonych zadań przez wybrane organizacje.

Trwałość rezultatów – zasada horyzontalna, która powinna być uwzględniana przy realizacji zadań – w przypadkach gdzie jest to uzasadnione specyfiką zadania. Trwałość rezultatów może być rozumiana jako zinstytucjonalizowanie procesów, które zostaną wytworzone w trakcie realizacji zadania albo jako powiększenie w dłuższej perspektywie czasu zasobów organizacji

w postaci bazy członkowskiej, wolontariatu, stabilności finansowej, innych zasobów materialnych i niematerialnych.

Informacja, komunikacja, edukacja – uzupełnienie działań o charakterze dotacyjnym prowadzeniem działań edukacyjnych i informacyjnych pozwalających na zwiększenie wiedzy o społeczeństwie obywatelskim, celach i priorytetach Programu NOWEFIO, zasadach uczestnictwa w Programie NOWEFIO oraz jakości składanych ofert. Instytucja Zarządzająca powinna także ustawicznie kształtować zasady przyjaznej komunikacji z organizacjami pozarządowymi na każdym etapie realizacji Programu NOWEFIO, począwszy od informowania o nim przez realizację konkursu na dofinansowanie projektów w jego ramach, realizację umów, monitoring i kontrolę, aż po rozliczanie projektów i ewaluację Programu NOWEFIO.

6. Wskaźniki realizacji celów Programu NOWEFIO

Wybrane wskaźniki służące będą ocenie stopnia realizacji celu głównego Programu oraz celów szczegółowych. W związku z innowacyjnym charakterem wspieranych przedsięwzięć oszacowane wartości docelowe mogą różnić się od realnie osiągalnych, dlatego też powinny być zweryfikowane w połowie realizacji Programu NOWEFIO. Ponadto w celu zbadania oddziaływania planowany jest stały monitoring realizacji założeń Programu.

Do szacowania skutków społecznych realizacji celu głównego „Zwiększenie zaangażowania obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne” Programu NOWEFIO przyjęto następujące parametry określające kondycję sektora pozarządowego:

- liczbę członkostw osób fizycznych w aktywnych organizacjach pozarządowych,
- liczbę osób zatrudnionych w organizacjach pozarządowych na podstawie stosunku pracy,
- liczbę osób pracujących społecznie w organizacjach pozarządowych,
- wysokość średniego rocznego budżetu organizacji pozarządowej.

Należy jednak zauważyć, że Program NOWEFIO mimo ograniczonych możliwości programowych i finansowych, może oddziaływać na dynamikę parametrów makrospołecznych kondycji sektora także dlatego, że – zwłaszcza w dłuższej perspektywie czasowej – wpływ na sytuację organizacji ma wiele czynników obarczonych istotnym poziomem niepewności.

Liczba członkostw osób fizycznych w aktywnych organizacjach rejestrowych spadła pomiędzy 2010 r. a 2018 r. o 12,8%, tj. o 1,3 mln, przy jednoczesnym wzroście liczby tych podmiotów. Różna jest dynamika spadku członkostw w poszczególnych latach, jednak zjawisko ma charakter systemowy. Program NOWEFIO z uwagi na ograniczone możliwości oddziaływania nie może przeciwdziałać w istotny sposób trendowi spadkowemu, na który wpływa wiele czynników, jednak zakłada się, że interwencja przewidziana w Programie NOWEFIO doprowadzi do zwiększenia liczby członkostw w organizacjach i na koniec okresu realizacji Programu NOWEFIO nastąpi niewielkie zwiększenie bazy członkowskiej.

Pomiędzy 2010 r. a 2018 r. systematycznie wzrastała liczba osób zatrudnionych w organizacjach pozarządowych na podstawie stosunku pracy. Dynamika wzrostu była różna i zależała w dużej mierze od sytuacji ekonomicznej w kraju. Przeciętne etatowe zatrudnienie w organizacjach wzrosło we wspomnianym okresie o 24% ze 114 tys. zatrudnionych w 2010 r. do 141,4 tys.

w 2018 r. Instrumenty wspierające stabilność funkcjonowania organizacji pozarządowych obecne w Programie powinny zapewnić dalszy wzrost liczby zatrudnionych w sektorze non-profit, choć nie wolno w tym kontekście zapominać o spodziewanym w najbliższym czasie negatywnym wpływie skutków COVID-19 na gospodarkę, w tym także na pewno na sektor organizacji pozarządowych. Można założyć, że po chwilowym spadku zatrudnienia w latach 2020-2022 (5%), nastąpi zauważalny wzrost (7%) w kolejnym dwuletnim okresie i następnie stabilny wzrost o 2% w kolejnych okresach.

W tym samym okresie 2010-2018 następował systematyczny wzrost wartości przychodów. Łączna kwota przychodów wzrosła nominalnie o 37,8% (z 23,0 mld zł w 2010 r. do 31,7 mld zł w 2018 r.), przy czym największy wzrost miał miejsce w latach 2016-2018 tj. o 19,1%. Realnie jednak wzrost ten był niższy na skutek inflacji. W 2020 r. organizacje pozarządowe z dużym prawdopodobieństwem zanotują na skutek epidemii COVID-19 spadek przychodów związany z koniecznością odwołania wielu przedsięwzięć tradycyjnie przez nie organizowanych (np. w obszarze kultury i sportu). Przygotowane w kolejnych ustawach, zwanych popularnie „tarczami antykryzysowymi”, instrumenty wsparcia publicznego obejmującego także sektor non-profit dają realną szansę odbudowania przychodów organizacji w kolejnych latach w oparciu o system realizacji zadań publicznych. Można zatem założyć, że na koniec okresu realizacji Programu NOWEFIO wysokość średniego rocznego budżetu organizacji pozarządowej wzrośnie nominalnie o kolejne 20%, na co w pewnej mierze będą miały wpływ działania prowadzone w ramach Programu NOWEFIO, którego priorytety są nakierowane na wzrost możliwości działań i rozwój instytucjonalny organizacji.

W latach 2010-2018 wzrosła o 30% (z 2,3 mln do 3,0 mln) liczba osób pracujących społecznie w organizacjach pozarządowych, jednak od 2014 roku systematycznie kurczą się zasoby pracy wolontariackiej w organizacjach (spadek o 9,1%). Program NOWEFIO w oparciu o instrumenty wsparcia rozwoju instytucjonalnego organizacji pozarządowych powinien w sposób pozytywny wpływać na wzrost liczby wolontariuszy działających w organizacjach w sektorze. Jednak i w tym przypadku należy mieć na uwadze potencjalne negatywne skutki epidemii COVID-19 w najbliższych dwóch latach. Dlatego należy założyć, że po uwzględnieniu innych czynników makro, liczba osób pracujących społecznie w sektorze na koniec okresu realizacji Programu NOWEFIO może nieznacznie przekroczyć maksymalną wartość z 2014 r.

Do określenia stopnia realizacji poszczególnych celów szczegółowych przyjęto zestaw wskaźników produktowych i rezultatu, które zostały przedstawione szczegółowo w tabeli wskaźników realizacji celów Programu NOWEFIO poniżej.

Wszystkie wskaźniki produktowe i rezultatu w odniesieniu do celów szczegółowych mają charakter przyrostowy. W przypadku wskaźników produktowych określono w ten sposób poziom realizacji poszczególnych zadań, stąd wartość bazowa każdego wskaźnika jest równa zero. Wartości wskaźników rezultatu określone zostały w taki sam sposób, ponieważ odzwierciedlają zmianę w sytuacji beneficjentów Programu NOWEFIO w związku ze zrealizowanym w jego ramach zadaniem. Nie sposób jest określić *ex-ante* profilu organizacji uczestniczących w Programie NOWEFIO. Choć piętnaście lat doświadczeń realizacji dotychczasowych perspektyw Programu FIO mogłoby być tu pewną wskazówką, to jednak podjęte w 2018 r.i kontynuowane w formule niniejszego Programu zmiany zmierzają do zwiększenia uczestnictwa w Programie NOWEFIO inicjatyw mniejszych i z mniejszych środowisk. To podejście może zaowocować przeprofilowaniem beneficjentów, zwłaszcza w dłuższym okresie jego realizacji. Wartości docelowe wskaźników produktowych realizacji celów szczegółowych zostały oszacowane na podstawie dotychczasowych doświadczeń w realizacji Programu. Natomiast wartości docelowe wskaźników rezultatu w odniesieniu do realizacji celów szczegółowych zostały oszacowane na podstawie obserwacji i doświadczeń w realizacji zadań publicznych przez organizacje pozarządowe.

Tabela 1. Tabela wskaźników realizacji celów Programu NOWEFIO

Cel główny/szczegółowy	Wskaźnik	Źródło danych	P/P1..P4 ⁴³	P/R ⁴⁴	Wartość bazowa	Wartość docelowa
Cel główny Zwiększenie zaangażowania obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne	Liczba członków (osoby fizyczne) w organizacjach pozarządowych w Polsce w mln	GUS	P	R	8,8 ⁴⁵	9,0
	Liczba pracowników zatrudnionych na umowę o pracę w organizacjach pozarządowych w pełnych etatach w tys.		P	R	141,4 ⁴⁶	155,5
	Liczba osób pracujących społecznie w organizacjach pozarządowych w mln		P	R	3,0 ⁴⁷	3,4
	Wysokość średniego rocznego budżetu organizacji pozarządowej w Polsce w tys. zł.		P	R	359,7 ⁴⁸	431,6
Cel szczegółowy 1 Poprawa samoorganizacji społecznej	Liczba organizacji, które uzyskały wsparcie w ramach Programu	Ankiety ewaluacyjne NOWEFIO	P	P	0	7.000
	Liczba mikro-inicjatyw wspartych w ramach Programu		P1	P	0	15.000
	Liczba wolontariuszy zaangażowanych przy realizacji zadań		P	P	0	70.000
	Liczba partnerstw zawartych na rzecz zadania realizowanego w ramach Programu		P	P	0	2.800

⁴³ Odniesienie wskaźnika do P – wszystkich priorytetów Programu NOWEFIO, P1 – priorytetu 1, P2 – priorytetu 2, P3 – priorytetu 3, P4 – priorytetu P4

⁴⁴ Typ wskaźnika: P – produkt, R – rezultat.

⁴⁵ Główny Urząd Statystyczny (2018), *Działalność stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz samorządu gospodarczego i zawodowego w 2018 r. - wyniki wstępne*, https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoeczna-wolontariat/gospodarka-spoeczna-trzeci-sektor/dzialalnosc-stowarzyszen-i-podobnych-organizacji-spoecznych-fundacji-spoecznych-podmiotow-wyznaniowych-oraz-samorzadu-gospodarczego-i-zawodowego-w-2018-r-wyniki-wstepne_3_8.html [dostęp: 20.04.2020 r.], tab. 5

⁴⁶ Ibidem, tab. 6

⁴⁷ Ibidem, tab. 5

⁴⁸ Ibidem, tab. 17

	Liczba partnerstw zawartych na rzecz regionalnych sieci wsparcia		P1	P	0	16
	Liczba podmiotów/partnerów zaangażowanych przy realizacji zadania (poza wnioskodawcą)		P	P	0	3.500
	Odsetek organizacji, które w ramach realizacji zadania nawiązały współpracę z wolontariuszami		P	R	0	60%
	Odsetek mikro-inicjatyw, które w rok po zakończeniu realizacji zadania deklarują zaangażowanie się w działania na rzecz społeczności lokalnej		P1	R	0%	40%
	Odsetek organizacji, które w rok po zakończeniu realizacji zadania deklarują wyższą liczbę członków lub wolontariuszy pracujących na ich rzecz		P	R	0%	33%
	Odsetek mikro-inicjatyw, które w rok po zakończeniu realizacji zadania deklarują wyższą liczbę członków lub wolontariuszy pracujących na ich rzecz		P1	R	0%	25%
Cel szczegółowy 2 Wzrost znaczenia sektora obywatelskiego w życiu publicznym	Liczba zrealizowanych zadań mających na celu efektywne wykorzystanie narzędzi partycypacji publicznej	Ankiety ewaluacyjne NOWEFIO	P3	P	0	1.000
	Liczba inicjatyw w zakresie partycypacji publicznej (w tym np. ciał dialogu obywatelskiego i jednostek pomocniczych w samorządach) utworzonych w ramach bądź na skutek zadania		P3	P	0	1.000
	Liczba inicjatyw w zakresie partycypacji publicznej (w tym np. konsultacji społecznych		P3	P	0	1.000

	i inicjatyw lokalnych) zrealizowanych w ramach zadania					
	Odsetek podmiotów angażujących się w procesy decyzyjne (dotyczące ustaw, przepisów wykonawczych, prawa miejscowego, programów, itd.) rok po zakończeniu realizacji zadania		P3	R	0	45%
	Liczba inicjatyw w zakresie partycypacji publicznej (w tym np. ciał dialogu obywatelskiego i jednostek pomocniczych w samorządach), które działają trzy lata po zakończeniu realizacji zadania		P3	R	0	67%
Cel szczegółowy 3 Wzmocnienie instytucjonalne sektora obywatelskiego w Polsce	Liczba inicjatyw zrealizowanych w ramach Programu, których celem było zwiększenie kompetencji organizacji lub grupy partnerskiej	Ankiety ewaluacyjne NOWEFIO	P4	P	0	700
	Liczba sformalizowanych porozumień organizacji (związków, federacji, konfederacji), które powstały w ramach bądź na skutek realizacji zadania		P4	P	0	700
	Liczba zrealizowanych projektów dotyczących kształtowania wizerunku organizacji obywatelskich w przestrzeni publicznej		P4	P	0	700
	Odsetek podmiotów, które w ramach zrealizowanego zadania podwyższyły standardy działalności (np. w zakresie przejrzystości, informowania o działalności – publikacja raportu rocznego)		P4	P	0	33%
	Odsetek podmiotów, które przeznaczyły część dotacji na rozwój instytucjonalny		P	P	0%	80%

	Odsetek sformalizowanych porozumień organizacji (związków, federacji, konfederacji), które działają trzy lata po zakończeniu realizacji zadania		P4	R	0%	67%
	Odsetek organizacji, które w rok po zakończeniu realizacji zadania deklarują zwiększenie stabilności funkcjonowania dzięki wsparciu w ramach Programu		P4	R	0	33%

Źródło: opracowanie własne.

7. Analiza SWOT Programu NOWEFIO

Tabela 2. Analiza SWOT Programu NOWEFIO

Analiza SWOT Programu NOWEFIO	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • obejmowanie wsparciem wszystkich sfer pożytku publicznego, • szeroki zakres celu głównego – obejmujący różnorodność potrzeb i wyzwań rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, • nacisk na projekty partnerskie, • kontynuacja finansowania rozwoju instytucjonalnego, towarzyszącego działaniom merytorycznym. 	<ul style="list-style-type: none"> • ograniczone środki na realizację Programu w stosunku do potencjalnie wysokiego zainteresowania.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • zwiększenie budżetu program, • wykorzystanie regionalnych i lokalnych sieci współpracy na rzecz upowszechnienia FIO wśród nowych grup interesariuszy, • poprawa jakości zatrudnienia w organizacjach objętych wsparciem, zwłaszcza z uwagi na wsparcie rozwoju instytucjonalnego – możliwość rozwoju personelu/zatrudnienia specjalistów, co może przełożyć się na wdrożenie nowych form działania i zwiększone możliwości pozyskiwania środków ze źródeł niepublicznych, 	<ul style="list-style-type: none"> • skutki pandemii COVID-19 – recesja, obniżenie statusu socjoekonomicznego społeczeństwa, a tym samym obniżenie chęci do angażowania się w działania społeczne, • „rozmycie” się roli FIO w systemie wsparcia III sektora i społeczeństwa obywatelskiego, zwłaszcza w kontekście uruchomienia PROO i KS (ryzyko utrwalenia się FIO jako źródła niewielkich środków, uzupełniających inne dotacje, ale nie pozwalających na wprowadzanie zmian społecznych).

<ul style="list-style-type: none">• możliwość czerpania z efektów innych programów, w tym zwłaszcza PROO i KS.	
--	--

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raport końcowy z ewaluacji ex-ante „Założeń do Programu Funduszu Inicjatyw Obywatelskich na lata 2021-2030”, Question Mark, Biuro Badań Społecznych, Łódź 2020.

8. Plan finansowy Programu NOWEFIO

8.1. Źródła finansowania realizacji Programu NOWEFIO

Realizacja Programu NOWEFIO finansowana będzie z krajowych środków publicznych pochodzących z dotacji celowej z budżetu państwa i wyniesie 80 mln zł rocznie.

Do trybu finansowania projektów ze środków Programu NOWEFIO odpowiednie zastosowanie będą miały przepisy regulujące wybór oferty z UoDPiW oraz UoNIW-CRSO. Propozycja ta ma za zadanie utrzymanie zasady równego traktowania podmiotów, transparentności i konkurencyjności również w odniesieniu do finansowania projektów ze środków Programu, a także wiąże się z dążeniem do upowszechniania uniwersalnych zasad i form współpracy między administracją publiczną a sektorem pozarządowym.

8.2. Wysokość środków przeznaczonych na realizację Programu NOWEFIO i ich podział między poszczególne priorytety

Tabela 3. Tabela finansowa dla Programu NOWEFIO

Lp.	Nazwa	Alokacja w 2021		Alokacja w latach 2022-30 (Wysokość środków na każdy rok)	
		%	zł	%	zł
1.	Mikro-inicjatywy	20	16 mln	20	16 mln
2.	Organizacje obywatelskie na rzecz dobra wspólnego	16	12,8 mln	16	12,8 mln
3.	Organizacje obywatelskie w życiu publicznym	35	28 mln	35	28 mln
4.	Wzmocnienie kompetencji organizacji obywatelskich	25	20 mln	25	20 mln
5.	Pomoc techniczna	4	3,2 mln	4	3,2 mln

Źródło: opracowanie własne.

Podział środków do poszczególnych priorytetów należy traktować jako podział ramowy. W celu racjonalizacji wydatkowania środków w ramach Programu NOWEFIO dopuszczalne jest przenoszenie środków pomiędzy Priorytetami z zastrzeżeniem braku możliwości zwiększenia alokacji przeznaczonej na Priorytet 5. Pomoc techniczna.

9. System realizacji Programu NOWEFIO

9.1. Zarządzanie i koordynacja

Instytucją Zarządzającą Programu jest NIW–CRSO. Instytucja Zarządzająca (dalej: IZ) realizuje Program zgodnie z zasadami pomocniczości, suwerenności stron, partnerstwa, efektywności, uczciwej konkurencji i jawności, określonymi w art. 5 ust. 3 UoDPPiW.

Do zadań IZ należy realizacja celu głównego oraz celów szczegółowych Programu NOWEFIO przez wdrażanie procedur dotacyjnych, w tym w szczególności:

1. przygotowanie otwartych konkursów ofert w ramach Programu:
 - opracowywanie regulaminów konkursów regulujących zasady przyznawania dotacji oraz zawierających kryteria i procedury wyboru organizacji uzyskujących wsparcie w ramach poszczególnych konkursów,
 - przeprowadzanie konsultacji społecznych regulaminów konkursów,
 - określanie kryteriów kwalifikowalności beneficjentów, działań oraz wydatków w ramach przyznawanych dotacji,
 - określanie zasad finansowania w ramach poszczególnych konkursów, w tym kwoty dofinansowania, o którą można się ubiegać w konkursach, wymagań w zakresie wkładu własnego,
 - przygotowywanie wzorów umów oraz wzorów wniosków aplikacyjnych i innych dokumentów związanych z realizacją Programu,
 - dokonywanie wyboru w procedurze konkursowej niezależnych ekspertów zewnętrznych, którym powierzona zostanie ocena merytoryczna przedłożonych w ramach poszczególnych konkursów aplikacji;
2. dokonywanie wyboru podmiotów, które w oparciu o ustalone w regulaminach konkursów procedury selekcji otrzymają wsparcie w ramach Programu;
3. zawieranie z umów o dofinansowanie;
4. dokonywanie płatności ze środków Programu na rzecz beneficjentów na podstawie umów o dofinansowanie;
5. monitorowanie stanu realizacji zadań objętych wsparciem;
6. weryfikowanie sprawozdań z realizacji działań realizowanych przez beneficjentów;
7. zarządzanie środkami finansowymi przeznaczonymi na realizację Programu w ramach dotacji przekazywanych IZ przez Prezesa Rady Ministrów;

8. odyskiwanie środków finansowych nienależnie wypłaconych beneficjentom, środków finansowych wykorzystanych niezgodnie z przeznaczeniem;
9. przygotowywanie cyklicznych sprawozdań z realizacji Programu do wiadomości Rady NIW–CRSO, Przewodniczącego Komitetu oraz KSM;
10. prowadzenie i koordynacja procesów wewnętrznej oceny Programu;
11. przygotowywanie propozycji zmian w Programie wynikających z oceny jego wdrażania;
12. opracowanie i wdrożenie systemu kontroli beneficjentów Programu w zakresie działań finansowanych lub współfinansowanych ze środków Programu;
13. przygotowywanie raportów o nieprawidłowościach i przekazywanie ich do uprawnionych instytucji;
14. opracowanie procedur niezbędnych dla skutecznego wdrażania Programu.

System wewnętrznego zarządzania Programem NOWEFIO jest skoncentrowany w ramach jednego podmiotu – IZ i jako taki jest koordynowany przez Dyrektora NIW–CRSO. Funkcje kontrolne i nadzorcze będą realizowane przez Przewodniczącego Komitetu. Czynności związane ze sprawozdawczością na rzecz Przewodniczącego Komitetu realizuje Dyrektor przy wykorzystaniu struktur IZ.

9.2 Monitorowanie Programu NOWEFIO

Monitorowanie służy zapewnieniu odpowiedniej jakości wdrażania Programu NOWEFIO. Jest ono prowadzone przez IZ i KSM Programu NOWEFIO. Monitorowanie jest prowadzone w oparciu o określone w tym Programie wskaźniki.

9.3 Komitet Sterująco-Monitorujący Program NOWEFIO

Dla zapewniania efektywnej koordynacji Programu NOWEFIO Przewodniczący Komitetu powołuje KSM, w skład którego wchodzi w połowie przedstawiciele organów administracji publicznej oraz przedstawiciele organizacji obywatelskich wskazani przez Przewodniczącego Komitetu na podstawie przedstawionych przez Radę NIW–CRSO rekomendacji.

Przewodniczącym KSM jest przedstawiciel Przewodniczącego Komitetu.

KSM rozpatruje wszelkie kwestie mogące mieć wpływ na wykonanie Programu NOWEFIO. Do zadań KSM w ramach systemu wdrażania Programu NOWEFIO należy:

1. opiniowanie zasad i warunków uzyskiwania dotacji;
2. okresowe kontrolowanie postępu w zakresie osiągnięcia celów Programu, na podstawie informacji przedkładanych przez IZ;

3. analizowanie rezultatów realizacji Programu, przede wszystkim osiągnięcia wyznaczonych celów oraz wyników ewaluacji związanych z monitorowaniem realizacji Programu, w szczególności w przypadku, gdy monitoring wykazuje znaczące odstępstwa od początkowo określonych celów lub gdy zgłoszone są propozycje zmian w Programie;
4. prezentowanie uwag dotyczących wdrażania i ewaluacji Programu, jak również monitorowanie działań podjętych w ich następstwie;
5. analizowanie sprawozdań z realizacji Programu;
6. przedkładanie IZ propozycji zmian w Programie ułatwiających realizację jego celów;
7. opiniowanie propozycji zmian w Programie przedkładanych przez IZ;
8. opiniowanie planu ewaluacji Programu.

Prace KSM prowadzone są w sposób jawny i przejrzysty. IZ podaje do publicznej wiadomości – przez zamieszczenie na swojej stronie internetowej – informacje dotyczące prac KSM, w tym w szczególności:

1. informację na temat składu KSM wraz ze wskazaniem podmiotów, które dane osoby reprezentują;
2. protokoły z posiedzeń KSM.

9.4 Ewaluacja

Ewaluacja Programu NOWEFIO służy poprawie jakości, efektywności i spójności realizowanych działań, przy uwzględnieniu zasady zrównoważonego rozwoju. IZ prowadzi ewaluację Programu NOWEFIO w trakcie jego trwania – w celu rozstrzygnięcia, czy jego realizacja prowadzi do osiągnięcia zdefiniowanych celów oraz czy jest zgodna z celami polityki państwa w zakresie wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

Po zakończeniu wdrażania Programu NOWEFIO zostanie przeprowadzana ewaluacja *ex-post* obejmująca w szczególności ocenę stopnia osiągnięcia celów oraz ewentualnie określenia przyczyn ich nieosiągnięcia. Przeprowadzenie ewaluacji może zostać zlecone zewnętrznym podmiotom wybranym w drodze otwartego konkursu. Odpowiadając za prowadzenie i koordynację procesu oceny Programu NOWEFIO IZ realizuje w szczególności następujące zadania:

1. opracowanie założeń i zakresu poszczególnych badań ewaluacyjnych – w tym wybór i opracowanie narzędzi ewaluacyjnych;
2. samodzielną realizację lub zlecenie podmiotom zewnętrznym poszczególnych badań ewaluacyjnych;

3. opracowanie lub zatwierdzenie raportów ewaluacyjnych;
4. wdrożenie wyników i rekomendacji do praktyki realizacji Programu lub w formie zmian w Programie.

Wyniki ewaluacji w formie raportów są przekazywane Przewodzącemu Komitetu, Radzie NIW–CRSO oraz KSM, a także publikowane na stronie internetowej IZ.

9.5 Nadzór i kontrola

Nadzór nad prawidłową realizacją Programu NOWEFIO sprawuje Przewodzący Komitetu. Nadzór jest realizowany zgodnie z UoNIW oraz UoDPPiW. Przewodzącego Komitetu w realizacji nadzoru wspiera Rada NIW–CRSO. W ramach nadzoru Przewodzący Komitetu sprawuje kontrolę nad działalnością IZ, a co za tym idzie – funkcję kontrolną w zakresie wdrażania Programu NOWEFIO, na zasadach i w trybie określonych w przepisach o kontroli w administracji rządowej.

W uzasadnionych przypadkach Przewodzący Komitetu może, w trakcie i po realizacji Programu, przeprowadzać jego kontrolę.

9.6. Informacja, komunikacja i promocja

IZ zapewnia odpowiednią informację i promocję celów Programu NOWEFIO, oczekiwanych rezultatów Programu NOWEFIO oraz jego Priorytetów, a także szczegółowych zasad i procedur realizacji Programu NOWEFIO opisanych w dokumentach wykonawczych tego Programu.

Celem strategicznym prowadzonego procesu komunikacji jest zapewnienie odpowiedniego poziomu wiedzy o możliwościach pozyskania wsparcia finansowego z Programu NOWEFIO oraz stworzenie dobrego klimatu dla absorpcji środków tego Programu. Cel ten jest realizowany przez upowszechnianie wiedzy na temat efektów i postępów realizacji Programu NOWEFIO, multiplikację dobrych praktyk oraz zapewnienie możliwości wymiany doświadczeń między uczestnikami procesu ich wdrażania.

10. Wyniki konsultacji Programu NOWEFIO

Zgodnie z art. 19a ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, projekty programów podlegają konsultacji z jednostkami samorządu terytorialnego oraz partnerami społecznymi i gospodarczymi. Program NOWEFIO został przekazany do konsultacji publicznych. W celu dotarcia z konsultacjami do jak największej grupy zainteresowanych organizacji, konsultacje publiczne były ogłoszone m.in. na stronach: www.gov.pl/web/pozytek, www.niw.gov.pl oraz www.ngo.pl. Udostępniony został specjalny formularz ułatwiający zgłaszanie uwag. Konsultacje zostały podsumowane w Raporcie z konsultacji publicznych, który zawiera m.in. stanowisko autorów programu wobec zgłaszanych w ramach konsultacji komentarzy i uwag. Raport wraz z załącznikami jest dostępny na stronie www.niw.gov.pl oraz www.gov.pl/web/pozytek. Uzyskano także opinię Rady Działalności Pożytku Publicznego.

Jednocześnie regulamin konkursu Programu NOWEFIO, regulujący zasady przyznawania dotacji i zawierający kryteria i procedury wyboru projektów, będzie poddawany konsultacjom publicznym w przypadku każdej edycji konkursu.

11. Spis diagramów

Diagram 1: Błędne koło działań dla społeczności	18
Diagram 2: Błędne koło barier systemowych	19
Diagram 3: Błędne koło działań dla społeczności – propozycja miejsca i zakresu interwencji	32
Diagram 4: Błędne koło barier systemowych – propozycja miejsca i zakresu interwencji	32

12. Spis tabel

Tabela 1. Tabela wskaźników realizacji celów Programu NOWEFIO	39
Tabela 2. Analiza SWOT Programu NOWEFIO	51
Tabela 3. Tabela finansowa dla Programu NOWEFIO	53